

ANALIZA POSTOJEĆEG STANJA I PREDLOZI ZA
UNAPREĐENJE SISTEMA KOLEKTIVNOG I
INDIVIDUALNOG OSTVARIVANJA AUTORSKIH I
SRODNIH PRAVA U REPUBLICI SRBIJI

Advokat Dragan Milić

**ANALIZA POSTOJEĆEG STANJA I PREDLOZI ZA UNAPREĐENJE SISTEMA
KOLEKTIVNOG I INDIVIDUALNOG OSTVARIVANJA AUTORSKIH I SRODNIH
PRAVA U REPUBLICI SRBIJI**

Advokat Dragan Milić

Objavljivanje ove analize pomogli su Ambasada Kraljevine Norveške i Misija OEBS-a u Srbiji. Stavovi izraženi u ovom istraživanju pripadaju isključivo autorima i ne predstavljaju zvaničan stav Ambasade Kraljevine Norveške i Misije OEBS-a u Srbiji.



Sadržaj

ANALIZA POSTOJEĆIH PROPISA IZ OBLASTI AUTORSKIH I SRODNIH PRAVA I PRAKSE	4
KOLEKTIVNO OSTVARIVANJE	4
OBRAZLOŽENJE POSTOJEĆIH ZAKONSKIH REŠENJA DONOSIOCA IZMENA I DOPUNA ZAKONA O AUTORSKOM I SRODNIM PRAVIMA IZ 2019. GODINE	6
NAVODI I PREPORUKE IZ STRATEGIJE RAZVOJA SISTEMA JAVNOG INFORMISANJA U REPUBLICI SRBIJI ZA PERIOD 2020-2025. GODINE.....	8
INDIVIDUALNO OSTVARIVANJE	10
PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE SISTEMA KOLEKTIVNOG I INDIVIDUALNOG OSTVARIVANJA AUTORSKIH I SRODNIH PRAVA.....	19
KOLEKTIVNO OSTVARIVANJE	19
INDIVIDUALNO OSTVARIVANJE	23
KRATAK PREGLED RADNJI KOJE TREBA PREDUZETI U CILJU UNAPREĐENJA OSTVARIVANJA AUTORSKIH PRAVA I USPOSTAVLJANJA PRAVNE SIGURNOSTI	25
POTREBA ZA USKLAĐIVANJEM SA ODREDBAMA DIREKTIVE EU 2019/790 O AUTORSKIM I SRODNIM PRAVIMA NA JEDINSTVENOM DIGITALNOM TRŽIŠTU	25
ŠTA SE ŽELELO POSTIĆI DIREKTIVOM	27
PRAVILA KOJA DONOSI DIREKTIVA	27

Autoru, odnosno drugom nosiocu autorskih prava koji želi da zaštiti odnosno ostvari svoje pravo stoji na raspolaganju mogućnost individualnog i kolektivnog načina ostvarivanja. Neka prava se u načelu ostvaruju individualno, dok je za neka zbog svojih specifičnosti predviđen samo kolektivni metod ostvarivanja, posredstvom specijalizovanih organizacija osnovanim upravo u cilju obavljanja delatnosti kolektivnog ostvarivanja autorskog i srodnih prava, a kojima je nadležna institucija za intelektualnu svojinu poverila sva neophodna ovlašćenja za obavljanje navedene delatnosti. Individualno ostvarivanje je najsvеobuhvatniji vid zaštite, sa najvećim obimom ponuđenih zahteva koji autorima stoje na raspolaganju, u situacijama kada je to praktično izvodljivo i celishodno. S druge strane, kolektivno ostvarivanje je naročito aktuelno na tržištu muzičkih autorskih dela, odnosno tržištu gde se kao subjekti, pored autora, pojavljuju i proizvođači fonograma, videograma i interpretatori. S obzirom na probleme koji se u praksi javljaju u obe varijante ostvarivanja, prikazaćemo analizu svakog od predmetnih segmenata odvojeno.

Takođe, metodologija analize će podrazumevati najpre prikaz postojećeg stanja i manjkavosti, nakon čega će biti ukazano na potencijalna rešenja koja su u primeni u uporednom pravu, a koja bi unapredila trenutna rešenja u pozitivnom pravu Republike Srbije i praksi.

ANALIZA POSTOJEĆIH PROPISA IZ OBLASTI AUTORSKIH I SRODNIH PRAVA I PRAKSE

KOLEKTIVNO OSTVARIVANJE

Zakonom o autorskom i srodnim pravima¹ (dalje: ZASP ili Zakon) propisano je da se autorsko i srodna prava kolektivno ostvaruju preko organizacija za kolektivno ostvarivanje autorskog i srodnih prava (dalje: Organizacije), koje nisu lukrativnog karaktera i koje su specijalizovane za ostvarivanje prava u vezi sa određenim predmetima zaštite².

Da bi određena Organizacija mogla da obavlja delatnost kolektivnog ostvarivanja autorskog i srodnih prava, neophodno je da dobije dozvolu nadležnog organa, odnosno Zavoda za intelektualnu svojinu. Izmenama Zakona iz 2019. godine, definisana je dokumentacija koju Organizacija mora da podnese³, kao i uslovi koje Organizacije treba da ispunjava da bi mogla da obavlja konkretnu delatnost⁴.

U Republici Srbiji trenutno postoji šest organizacija za kolektivno ostvarivanje autorskog i srodnih prava i to:

- Organizacija muzičkih autora Srbije – SOKOJ;
- Organizacija proizvođača fonograma Srbije – OFPS;
- Organizacija za kolektivno ostvarivanje prava interpretatora – PI;
- Organizacija fotografskih autora – OFA;
- Organizacija za ostvarivanje reprografskih prava – OORP;
- Organizacija filmskih autora Srbije – UFUS AFA ZAŠTITA.

Nosioci autorskog, odnosno srodnih prava isključivo ustupaju Organizaciji svoja prava, te nalažu istoj da ona u svoje ime, a za njihov račun dalje zaključuje ugovore o neisključivom ustupanju sa licima koja će koristiti autorska dela, odnosno predmete srodnih prava⁵ (dalje: Korisnici), kao i da prikuplja naknadu od Korisnika u svoje ime i za račun nosilaca prava. Takođe, samo jedna Organizacija može dobiti dozvolu nadležnog organa za kolektivno ostvarivanje prava u odnosu na istu vrstu prava na istoj vrsti predmeta autorskog ili srodnog prava⁶, što znači da ta konkretna Organizacija ima monopolski položaj u pogledu kolektivnog ostvarivanja konkretne vrste prava na konkretnoj vrsti dela ili predmeta srodnog prava.

¹ Zakon o autorskom i srodnim pravima („Sl. glasnik RS“, br. 104/2009, 99/2011, 119/2012, 29/2016 – odluka US i 66/2019)

² *Ibid.*, 152

³ *Ibid.*, 157, stav 3.

⁴ *Ibid.*, 158. i 159.

⁵ *Ibid.*, 153, stav 2. i 3.

⁶ *Ibid.*, 157, stav 2.

Što se tiče prava koja nosioci istih ustupaju Organizaciji, ZASP je propisao obavezno kolektivno ostvarivanje određenih prava, dok za drugu vrstu prava nosioci imaju slobodu izbora da li će ista ostvarivati kolektivno, odnosno preko Organizacije ili individualno.⁷

Neka od prava za koje je zakonodavac propisao da je obavezno kolektivno ostvarivanje su: prava interpretatora na naknadu za emitovanje i reemitovanje interpretacije sa snimka izdatog na nosaču zvuka/zvuka i slike, za javno saopštavanje interpretacije koja se emituje sa snimka izdatog na nosaču zvuka/zvuka i slike, za javno saopštavanje interpretacije sa snimka izdatog na nosaču zvuka/zvuka i slike, prava proizvođača fonograma na naknadu za emitovanje i reemitovanje fonograma, javno saopštavanje fonograma i javno saopštavanje fonograma koji se emituje i sl.

Dalje, ZASP-om je propisano da svaka Organizacija mora imati skupštinu, upravni odbor, direktora i nadzorni odbor kao svoje organe, a što se tiče opštih akata Organizacije neophodni su statut, tarifa i plan raspodele, uz mogućnost da postoji još opštih akata koji će preciznije definisati određena pitanja iz rada Organizacije⁸. Statut predstavlja najviši akt same Organizacije i ostali opšti akti moraju biti usklađeni sa njim, plan raspodele jasno i nedvosmisleno određuje kriterijume na osnovu kojih Organizacija vrši raspodelu iznosa naknade koje je prikupila od Korisnika. Tarifa predstavlja veoma važan akt Organizacije jer se njom određuju visina i način određivanja naknade koju su Korisnici dužni da plate za iskorišćavanje autorskog dela ili predmeta srodnog prava. Organizacija inicira pregovore o tarifi, tako što na iste poziva reprezentativna udruženja Korisnika i individualne Korisnike⁹. Nakon poziva na pregovore, dve strane nastoje da zaključe sporazum o tarifi. U slučaju nemogućnosti pronalaska rešenja koje bi odgovaralo obema stranama, odnosno nemogućnosti zaključenja sporazuma o tarifi u roku od 60 dana od poziva na pregovore, predlog tarife određuje upravni odbor Organizacije i dostavlja ga nadležnom organu na potvrdu¹⁰.

Dalje, članom 184. ZASP-a utvrđeno je da je Organizacija dužna da do kraja kalendarske godine, odnosno do 31. decembra isplati nosiocima autorskog ili srodnih prava koji su sa njom zaključili ugovor ili koji je nisu obavestili da će individualno ostvarivati svoja prava, iznos naknade prikupljen od Korisnika za korišćenje predmeta zaštite u prethodnoj godini umanjen za pokriće opravdanih troškova kolektivnog ostvarivanja prava. Takođe, treba napomenuti da Organizacija može iz opravdanih i obrazloženih razloga produžiti navedeni rok. Dakle, nosioci autorskog ili srodnih prava koji su zaključili ugovor o isključivom ustupanju prava sa Organizacijom su u potpunosti izjednačeni sa onim nosiocima prava koji nisu zaključili ugovor, ali nisu ni obavestili Organizaciju da će svoja prava ostvarivati individualno¹¹, budući da postoji pretpostavka da Organizacija ima ovlašćenje da deluje za račun svih domaćih i stranih nosilaca prava u okviru onih predmeta zaštite koji su u njenoj delatnosti¹².

Što se tiče samih Korisnika, oni u skladu sa zakonom imaju obavezu da, pre početka korišćenja predmeta zaštite, od Organizacije pribave prava za korišćenje autorskog dela ili predmeta srodnih prava na određeni način, kao i da u roku od 15 dana od korišćenja predmeta zaštite obaveštavaju

⁷ *Ibid*, 150.

⁸ *Ibid*, 164. i 165.

⁹ *Ibid*, 173.

¹⁰ *Ibid*, 176.

¹¹ *Ibid*, 180, stav 4.

¹² *Ibid*, 180, stav 1.

Organizaciju o svim relevantnim okolnostima koje su bitne za obračun i raspodelu novčanih sredstava¹³.

Članom 188. Zakona je utvrđen i nadzor nad radom Organizacije od strane nadležnog organa, koji proverava da li Organizacija funkcioniše u skladu sa dozvolom koja joj je izdata i u skladu sa zakonskim odredbama. Nadležni organ da bi sproveo nadzor ima pravo da, preko svog predstavnika, prisustvuje sednicama organa Organizacije i da iznosi mišljenja koja se tiču poslova kolektivnog ostvarivanja, te da zahteva pismeni odgovor na svoja pitanja, kao i da vrši uvid u poslovnu dokumentaciju. U slučaju da utvrdi nepravilnosti u radu, nadležni organ ukazuje Organizaciji na njih, te nalaže sprovođenje mera i rok za otklanjanje nepravilnosti¹⁴.

U postupku sprovođenja nadzora, Organizacija ima određene obaveze prema nadležnom organu u smislu dostavljanja dokumentacije koja obuhvata: godišnje izvštaje o poslovanju, godišnji obračun naknada i izveštaj ovlašćenog revizora, sporazume između organizacije i reprezentativnih udruženja, kao i izmene statuta, tarife i ostalih opštih akata Organizacije¹⁵. Pored toga, Organizacija je u obavezi da u roku od šest meseci od završetka poslovne godine usvoji godišnje izveštaje svojih organa o isplaćenim iznosima i raspodeli istih, poslovanju Organizacije, izvršavanju sporazuma koje je zaključila, izveštaj ovlašćenog revizora o godišnjem izveštaju o poslovanju, obračunu naknada, kao i predlog finansijskog plana Organizacije za godinu koja sledi¹⁶.

Zakonom je takođe propisana i sadržina kompletne dokumentacije koju Organizacija treba da dostavi nadležnom organu ili koju treba da usvoji.

OBRAZLOŽENJE POSTOJEĆIH ZAKONSKIH REŠENJA DONOSIOCA IZMENA I DOPUNA ZAKONA O AUTORSKOM I SRODNIM PRAVIMA IZ 2019. GODINE

U predlogu zakona o izmenama i dopunama Zakona o autorskom i srodnim pravima¹⁷, autori istog su u obrazloženju naveli određene razloge za donošenje zakona, kao i objašnjenja pravnih rešenja, od kojih ćemo u nastavku predstaviti neka.

Jedan od ciljeva usvajanja izmena i dopuna Zakona o autorskom i srodnim pravima iz 2019. godine je bilo i uspostavljanje efikasnijeg, odnosno unapređenje postojećeg sistema kolektivnog ostvarivanja autorskog i srodnih prava, po uređenim standardima postavljenim relevantnim međunarodnim aktima koji regulišu predmetnu materiju, ali i po standardima EU.

Dalje, jedna od važnijih izmena Zakona odnosi se na član 127, stav 10. ranijeg Zakona u kom je bilo predviđeno da se jedinstvena naknada za javno saopštavanje interpretacija i fonograma naplaćuje zajedno sa autorskom naknadom za javno saopštavanje muzičkih dela. Takođe, članom

¹³ *Ibid*, 187, stav 1-3.

¹⁴ *Ibid*, 191.

¹⁵ *Ibid*, 188, stav 2.

¹⁶ *Ibid*, 189.

¹⁷ Predlog zakona o izmenama i dopunama zakona o autorskom i srodnim pravima (http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/lat/pdf/predlozi_zakona/2019/225-19%20-%20LAT.pdf)

156, stav 5. i 6. bio je određen način prikupljanja te jedinstvene naknade. Prilikom procesa izmene i dopune Zakona, ove odredbe Zakona su izmenjene jer nisu u skladu sa odredbama Bernske konvencije o zaštiti književnih i umetničkih dela¹⁸ (dalje: Bernska konvencija) i TRIPS Sporazuma¹⁹ donetog od strane Svetske trgovinske organizacije. Naime, propisivanjem obaveze ubiranja jedinstvene naknade zadire se u isključivo pravo autora na javno saopštavanja njegovog autorskog dela, ali isto tako i na pravo proizvođača fonograma i interpretatora na naknadu od javnog saopštavanja njihovih fonograma, odnosno interpretacija. Zadiranje u prava navedenih lica se ogleda u činjenici da ne mogu samostalno da isporuče račun Korisnicima, što bi dovelo do toga da, ukoliko Organizacija koja zastupa prava muzičkih autora iz bilo kog razloga ne funkcioniše, odnosno ne prikuplja naknadu, ni proizvođač fonograma i interpretator ne bi mogli da prikupe naknadu za korišćenje njihovih predmeta zaštite. Ovakvo rešenje je bilo neprihvatljivo, uzevši u obzir da su pravo proizvođača fonograma i pravo interpretatora zasebna prava u odnosu na autorsko, te njihovo ostvarivanje ne može biti uslovljeno ostvarivanjem autorskog prava. Takođe, ovakva odredba bi u krajnjem slučaju mogla da dovede i do monopolskog položaja Organizacije u pogledu prikupljanja naknada za javno saopštavanje muzičkih dela, interpretacija i fonograma, što je apsolutno neprihvatljivo i protivno pravnim tekovinama EU. U vezi sa prethodno navedenom izmenom, brisane su i odredbe člana 156, stav 5. i 6. koje su se odnosile na jedinstveni način prikupljanja naknade za javno saopštavanje muzičkih autorskih dela, fonograma i interpretacija, kao i na raspodelu tako prikupljene naknade i to na način što je 50% od ukupne naknade, po odbijanju troškova, išlo Organizaciji koja zastupa autore muzičkih dela, dok je druga polovina tih prihoda bila raspoređena Organizacijama koje zastupaju interpretatore i proizvođače fonograma. Ove odredbe su brisane iz nekoliko razloga, prvenstveno jer nisu u saglasnosti sa članom 8, stav. 2 Direktive EU 2006/115²⁰ koji reguliše jedinstveno prikupljanje i raspodelu naknade za javno saopštavanje fonograma i interpretacija, ali ne pominje autore. Tumačenjem tog člana, dolazi se do zaključka da se naknada za javno saopštavanje muzičkih autorskih dela mora naplaćivati samostalno. Još jedan razlog za brisanje ovih odredaba jeste njihova neusaglašenost sa članom 3, stav 1. Direktive EU 2001/29²¹ kojim je utvrđeno isključivo pravo autora da samostalno i slobodno, kroz pregovore sa Korisnikom, dogovori visinu naknade za javno saopštavanje svog dela, te se to pravo ne sme ograničavati na pravičnu naknadu, kako je to bilo regulisano Zakonom. Konačno, predmetne odredbe nisu bile usaglašene ni sa Bernskom konvencijom koja predviđa da države mogu da uredi pitanje naknade za javno saopštavanje autorskih dela, ali tek u slučaju nemogućnosti zaključenja sporazuma između autora i Korisnika.

Još jedna važna izmena Zakona odnosi se na član 162, stav 1, tačka 3. Zakona, u kom je nakon izmena omogućeno nadležnom organu da oduzme Organizaciji dozvolu za obavljanje delatnosti u slučajevima kada Organizacija „teže ili ponovljeno krši odredbe ovog zakona, odredbe statuta i plana raspodele”. Naime, pre izmene Zakona, nadležni organ je bio ovlašćen da donese rešenje o oduzimanju dozvole Organizacije, između ostalog, i ako utvrdi da ista „teže i ponovljeno krši

¹⁸ Bernska konvencija o zaštiti književnih i umetničkih dela (od 9. septembra 1886. godine, dopunjena u Parizu 4. maja 1896, izmenjena u Berlinu 13. novembra 1903, dopunjena u Bernu 20. marta 1914, izmenjena u Rimu 2. juna 1928, u Briselu 26. juna 1948, u Stokholmu 14. jula 1967. i u Parizu 24. jula 1971. godine.)

¹⁹ Sporazum o trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine (TRIPS Sporazum)

²⁰ Direktiva 2006/115/EU Evropskog parlamenta i Saveta

²¹ Direktiva 2001/29/EU Evropskog parlamenta i Saveta

odredbe ovog zakona”, dakle postojala je nedoumica izazvana nepreciznom definicijom, te se postavljalo pitanje da li se ponovljeno kršenje Zakona mora istovremeno odnositi i na teže kršenje. Novom definicijom jasna je intencija zakonodavca da oduzme dozvolu Organizaciji u slučaju da teže krši zakon, ali i kada više puta krši zakon bez obzira na težinu tog kršenja. Takođe, pored odredaba ZASP-a, Organizacija sada mora striktno poštovati i svoj statut i plan raspodele, pod pretnjom oduzimanja dozvole.

Dalje, u članu 167. Zakona koji reguliše plan raspodele, kao opšti akt Organizacije, dodat je stav 2. koji utvrđuje da odredbe plana raspodele moraju biti “jasne, nedvosmislene, primenljive i tako formulisane da isključuju svaku arbitrarnost u raspodeli ubranog prihoda”. Ovakva odredba je izuzetno važna, budući da plan raspodele predstavlja pravni osnov za isplatu ubranih prihoda, te kao takav mora biti jasan i garantovati sigurnost članovima Organizacije u pogledu informisanja o činjenici koliko im novca pripada, na koji način su obračunate naknade, kao i na koji način mogu ostvariti svoja prava ukoliko smatraju da nisu dobili iznos koji im pripada.

Jedna od najznačajnijih stvari u pogledu kolektivnog ostvarivanja autorskog i srodnih prava, jeste definisanje tarife. Pre donošenja izmena i dopuna Zakona, prilikom određivanja tarife, uzimale su se u obzir tarife država čiji je bruto društveni proizvod približne vrednosti bruto društvenom proizvodu Republike Srbije. Problem u praksi je predstavljala činjenica da određene države koje imaju bruto društveni proizvod približan onom u Republici Srbiji, nemaju neke od organizacija za kolektivno ostvarivanje autorskog ili srodnih prava koje postoje u Republici Srbiji ili da su tarife Organizacija u tim državama više od tarifa Organizacija iz razvijenih zemalja koje imaju znatno viši životni standard od Republike Srbije. Nova odredba Zakona upućuje na upoređivanje sa tarifama Organizacija sa drugim državama Evrope, i to u razmeri koja se određuje upoređivanjem bruto društvenog proizvoda dveju država.

NAVODI I PREPORUKE IZ STRATEGIJE RAZVOJA SISTEMA JAVNOG INFORMISANJA U REPUBLICI SRBIJI ZA PERIOD 2020-2025. GODINE

Vlada Republike Srbije je 30. januara 2020. godine donela Medijsku strategiju²², čiji su autori, između ostalog, ukazali i na manjkavosti trenutnog sistema i regulacije koja se odnosi na kolektivnog ostvarivanje autorskog i srodnih prava u Republici Srbiji, kao i na niz problema sa kojima se na prvom mestu suočavaju mediji u Republici Srbiji.

Pre svega, ukazano je na to da mediji, a delimično i operatori, često kritikuju postojeći način dostavljanja podataka Organizacijama, a koji su svojim opštim aktima utvrdile same Organizacije, navodeći kao razlog prenormiranost propisane obaveze Korisnika koja stvara velike dodatne troškove. U vezi sa prethodno navedenim, a naročito sa velikim neopravdanim troškovima, u Medijskoj strategiji se posebno ukazuje da potrebu striktnog poštovanja Uredbe Vlade Republike

²² Strategija razvoja sistema javnog informisanja u Republici Srbiji za period 2020-2025. godine

Srbije²³, koja se odnosi na vođenje elektronske evidencije emitovanih dela, a koja ne propisuje značajnije angažovanje resursa niti dodatne troškove.

Dalje, autori Medijske strategiju kritikuju i sam postupak pregovaranja oko tarife Organizacije, ukazujući na to da Organizacije zloupotrebljavaju svoj monopolski položaj u pregovorima sa Korisnicima, te da ne pokazuje zainteresovanost da tarifa nastane kao rezultat kompromisa među stranama u pregovorima, što je prvenstveno intencija zakonske odredbe koja propisuje pregovore. Ovakvo postupanje Organizacije u praksi je naročito pogrešno kada se uzme u obzir da Organizacije imaju za cilj isključivo zaštitu interesa nosilaca prava, te da su Organizacije neprofitnog karaktera. Kao što je ranije navedeno, prilikom određivanja tarife, Organizacija pregovara sa reprezentativnim udruženjima Korisnika, pa u vezi sa tim autori Medijske strategije ukazuju da Zakon nije jasno postavio kriterijume po kojima bi se nedvosmisleno moglo utvrditi koje udruženje Korisnika je reprezentativno, odnosno koje bi se moglo smatrati legitimnim predstavnikom određene grupacije Korisnika prilikom pregovaranja sa Organizacijom.

U Medijskoj strategiji se takođe ukazuje na primedbe elektronskih medija kao jedne vrste korisnika autorskih dela, a koje se odnose na nedovoljno precizno definisan način utvrđivanja osnovice za tzv. minimalnu autorsku tarifu, koja je trenutno, po osnovici koju su samostalno utvrdile Organizacije, znatno veća od osnovne tarife.

Konačno, autori Medijske strategije su predložili određene mere, a sve u cilju poboljšanja saradnje između medija i Organizacija, odnosno u cilju generalnog poboljšanja zakonske regulative. Te mere, između ostalog, podrazumevaju sledeće aktivnosti:

- predviđanje fleksibilnijeg modela za dostavljanje podataka o iskorišćavanju autorskog i srodnih prava, koji bi bio jednostavniji i lakši za Korisnike, koji ne bi bespotrebno generisao dodatne troškove i koji bi bio usklađen sa Uredbom Vlade Republike Srbije o načinu vođenja elektronske evidencije emitovanja i reemitovanja autorskih dela;
- predviđanje osnovnih elemenata minimalne tarife za iskorišćavanje predmeta zaštite koji neće biti u većem iznosu od osnovne tarife;
- izmena sistema kolektivnog pregovaranja u vezi sa tarifom, na način da se podjednako uzmu u obzir interesi Korisnika i nosilaca autorskog, odnosno srodnih prava;
- izmena položaja Organizacija, kao i omogućavanje slobodnog organizovanja nosilaca autorskog i srodnih prava.

Takođe, treba napomenuti da se u Medijskoj strategiji ukazuje da monopolski položaj Organizacija narušava ravnopravne tržišne uslove, jer ograničava medije, kao korisnike autorskog i srodnih prava, na pregovore o tarifi sa samo jednom Organizacijom. Takođe, autori ističu da se na taj način krše prava nosilaca autorskog i srodnih prava jer im je onemogućeno da se udružuju radi zaštite svojih interesa.

²³ Uredba o načinu vođenja elektronske evidencije emitovanja i reemitovanja autorskih dela („Sl. glasnik RS“, br. 108/204)

INDIVIDUALNO OSTVARIVANJE

Prema postojećim pravilima ZASP-a, ukoliko se autor ili nosilac autorskog prava odluči da svoje pravo ostvari pred nadležnim sudom, zakon mu stavlja na raspolaganje niz instrumenata za zaštitu sopstvenih interesa, odnosno isti može podneti veliki broj različitih zahteva pred nadležnim sudom²⁴ kojima se može zahtevati:

- utvrđivanje povrede prava (ili ozbiljne pretnje da će pravo biti povređeno);
- zabrana radnji kojima se povređuje pravo ili radnji koje predstavljaju ozbiljnu pretnju da će pravo biti povređeno, kao i zabrana ponavljanja takvih ili sličnih radnji pod pretnjom plaćanja primerenog novčanog iznosa tužiocu;
- naknada imovinske i neimovinske štete;
- isključenje iz prometa, oduzimanje ili uništenje, preinačenje bez bilo kakve naknade predmeta kojima je izvršena povreda prava, uključujući i primerke predmeta zaštite, njihove ambalaže, matrice, negative i slično;
- zabrana otuđenja, oduzimanje ili uništenje, bez bilo kakve naknade, materijala i predmeta koji su pretežno upotrebljeni u stvaranju ili proizvodnji predmeta kojima se povređuje pravo;
- objavljivanje presude o trošku tuženog;
- davanje podataka o trećim licima koja su učestvovala u povredi prava.

Sa aspekta problema koji se javljaju u praksi, kako u odnosu na zakonska rešenja, tako i u odnosu na njihovu primenu, najinteresantnije je pitanje naknade štete zbog povrede autorskih prava. Takođe, naknada štete je ujedno i jedan od najčešćih zahteva koji se ističe u postupcima za individualno ostvarivanje autorskih subjektivnih prava. Naknada imovinske štete ogleda se u gubitku u imovini oštećene strane, odnosno u izmakloj dobiti.

A. Problem utvrđivanja postojanja povrede imovinskih autorskih prava

Da bi jedan subjekt bio obavezan na naknadu štete, neophodno je da sud, u okviru istog postupka, prethodno utvrdi postojanje povrede autorskih prava. Dakle, u cilju rešavanja jednog takvog zahteva potrebno je na osnovu činjeničnog stanja oceniti dva pravna pitanja, postojanje povrede, kao i postojanje štete i njenu visinu.

Problem utvrđivanja osnovanosti zahteva za utvrđivanje povrede i na osnovu toga i naknadu štete, zavisi i od forme autorskog dela za koje se utvrđivanje traži.

²⁴ *Supra Note 1*, član 205.

Naime, za fotografiju je daleko lakše utvrditi da li je došlo do neovlašćenog preuzimanja tog autorskog dela, dok je za autorska dela sačinjena od reči (književna, novinarska itd) potrebno vršiti poređenja tekstova i kroz utvrđivanje broja preuzetih ili parafraziranih reči/karaktera utvrditi i obim povrede.

Iz tog razloga, tužbe za naknadu štete zbog povrede autorskih prava na fotografiju zauzimaju znatno veći udeo u praksi, nego postupci koji za predmet imaju povredu tekstualnih autorskih dela.

Drugi razlog izostanka intenzivnijeg ostvarivanja autorskih prava na tekstualnim autorskim delima je i nedostatak jasno usvojenih i prepoznatih parametara za utvrđivanje visine imovinske štete.

B. Odnos autora i izdavača medija i ustupanje prava izdavačima medija

Za razliku od moralnih autorskih prava koja su neprenosiva, autor može ugovorom ili drugim pravnim poslom ustupiti drugom licu, fizičkom ili pravnom, svoja imovinska autorska prava. Takvo ustupanje može biti trajno ili privremeno, može biti teritorijalno ograničeno ili ograničeno u pogledu načina korišćenja. Takođe, sticalac imovinskih autorskih prava za ista može platiti naknadu ili ustupanje može biti bez ikakve naknade.

Još jedna važna podela ustupanja, jeste na ona isključivog i neisključivog karaktera. Isključivo ustupanje autorskih prava proizvodi dejstva prema trećim licima, odnosno ovlašćuje sticaoca da, pored aktivnih radnji korišćenja koje su ugovorene, preduzima i druge radnje kao što je zabranjivanje svim drugim licima da koriste konkretno autorsko delo, ali takođe mu na raspolaganju stoje i sva pravna sredstva koja može koristiti u cilju zaštite i ostvarenja svojih prava. Što se tiče autora, u slučaju isključivog ustupanja on više nema pravo da koristi svoje delo, već mu ostaju jedino ličnopravna ovlašćenja, odnosno moralna autorska prava.

S druge strane, ukoliko je ustupanje neisključivo, sticalac je ovlašćen samo da koristi konkretno autorsko delo na način određen ugovorom, ali ne i da utiče na to da li ga drugi koriste i na koji način, budući da je i dalje jedino autor ovlašćen da drugima zabrani korišćenje i da ostvaruje svoja prava putem pravnih instituta koji mu stoje na raspolaganju.

Mediji, odnosno izdavači medija su u obavezi da, pre korišćenja određenog autorskog dela, pribave imovinska autorska prava na istom, a što u najvećem broju slučajeva rade kroz autorske ugovore, odnosno ugovore o ustupanju imovinskih autorskih prava. ZASP propisuje da autorski ugovor mora biti u pismenoj formi, uz mogućnost konvalidacije ugovora koji nije sačinjen u propisanoj formi, ali su obaveze koje iz njega proističu izvršene u celini ili u pretežnom delu. Takođe, ZASP u članu 74. propisuje još jedan izuzetak koji se direktno odnosi na rad medija, pa omogućava zaključenje autorskog ugovora bez pismene forme ukoliko je u pitanju ugovor čiji je predmet izdavanje članaka, crteža i drugih autorskih priloga u novinama ili periodičnoj štampi.

Ono što predstavlja čest slučaj u praksi jeste da su autori, pre svega fotografi, u radnom odnosu kod izdavača medija. Dakle, mediji direktno upućuju svoje zaposlene, odnosno novinare ili fotografe, da obavljajući svoj posao stvaraju autorska dela, koja će nakon toga biti objavljivana u samom mediju. U vezi sa tim, ZASP svojim članom 98. uspostavlja posebne kriterijume za autorska dela stvorena u radnom odnosu. Naime, u stavu 1. navedenog člana propisano je da u

slučaju da autor, izvršavajući svoje radne obaveze, stvori autorsko delo, poslodavac je ovlašćen da to delo objavi, a pored toga je i nosilac imovinskih autorskih prava na iskorišćavanje tog dela u okviru svoje privredne delatnosti, u periodu od 5 godina računajući od trenutka nastanka dela, nakon čega sva imovinska autorska prava pripadaju autoru. Ipak, ističemo da je ova pravna norma dispozitivnog karaktera odnosno zakonodavac je dozvolio i ugovaranje drugačijeg odnosa kroz ugovor o radu.

Dakle, budući da su, u navedenom slučaju izdavači kao poslodavci, nosioci imovinskih autorskih prava za period od 5 godina od kada nastane autorsko delo, oni imaju potpunu slobodu da u okviru tog perioda isto koriste i javno ga saopštavaju u izdanjima medija čiji su izdavači. Sudbina autorskih prava nakon isteka roka od 5 godina zavisi od načina kako ugovorne strane ugovore svoja prava i obaveze odnosno od činjenice da li uopšte ta prava i urede ugovorom. Naime, ukoliko ugovorne strane u ugovoru o radu uopšte ne pomenu pitanje autorskih prava za dela iz radnog odnosa, po sili zakona ta će prava po isteku predmetnog roka pripasti autoru. S druge strane, ukoliko se ugovorom naglasi da će imovinska autorska prava po isteku roka od 5 godina zadržati poslodavac, ova odredba će i imati ovakvo dejstvo.

Ono što predstavlja probleme u praksi jeste činjenica da jedna ili druga ugovorna strana ne poznaju dovoljno svoja prava i obaveze, pa izostanak regulacije ovog pitanja ugovorom može voditi potencijalnim sudskim sporovima ukoliko poslodavac nastavi da koristi sadržaj nakon isteka roka od 5 godina ukoliko su prava nakon tog perioda pripala autoru. Ovakvi postupci mogu takođe prerasti u masovne sudske postupke sa velikom vrednošću spora, jer izdavači medija često iz organizacionih razloga ili nepoznavanja propisa nastavljaju da koriste dela svojih bivših zaposlenih i nakon proteka 5 godina od trenutka nastanka dela.

I obratno, ukoliko autor potpisuje ugovor o radu sa klauzulom o odricanju od prava odnosno ustupanju istih bez vremenskog ograničenja mora biti svestan da gubi kontrolu nad svojim delima da neće moći da ih ustupa uz naknadu drugim zainteresovanim licima po isteku zakonom utvrđenog perioda od 5 godina.

Dakle, zakonodavac je ostavio dispozitivnu mogućnost autoru kao ustupiocu prava i izdavaču medija kao poslodavcu da drugačije urede ova prava ugovorom, s tim što s jedne strane možemo imati za posledicu poptuno odricanje autora u pogledu njegovih budućih prava na proizvedenim delima, dok u slučaju nezaključivanja klauzule o vremenskoj neograničenosti prava koja pripadaju poslodavcu, isti mogu doći u situaciju da budu tuženi od strane autora, po proteku zakonskog roka od 5 godina, ukoliko nastave da koriste njegova dela.

C. Problem utvrđivanja visine imovinske/materijalne štete

Iznos imovinske štete najčešće se kreće u nivou vrednosti predmetnog korišćenja autorskog dela, odnosno postavlja se pitanje koliki bi iznos autor dobio da je objava bila posledica pravnog posla. Ukoliko takva vrednost ne može da se dokaže uvidom u neki ugovor ili drugi dokaz o tržišnoj

vrednosti objave tog ili sličnog dela, potrebno je izvesti dokaz veštačenjem, gde će stručno lice odnosno institucija proceniti iznos štete, što je često izazov u praksi jer cena veštačenja često prevazilazi zahtevani iznos naknade štete.

U cilju prevazilaženja problema utvrđivanja visine imovinske štete, uobičajeno za sud je da prihvata i tarifnike odnosno mišljenja kompetentnih organizacija, koji podaci mogu poslužiti kao parametar za utvrđivanje visine štete, na koji način se pored olakšanog postupka ostvarivanja prava doprinosi i tzv. pravnoj sigurnosti i ujednačenju sudske prakse.

Iz tog razloga strukovno udruženje ULUPUDS²⁵ koje okuplja profesionalne fotografe izašlo je u javnost sa svojim tarifnikom, čija je primena tokom poslednje decenije široko prihvaćena od strane nadležnih sudova kao vodič za ocenu tržišne vrednosti fotografija, naročito za profesionalne fotografe.²⁶ Pomenuti tarifnik je kao takav široko prihvaćen i od strane sudova. Čak su i izmene istog iz 2017. godine, koje su donele značajno povećanje naknada, takođe rezultirale povećanjem dosuđenih naknada od strane sudova, kao relevantne vrednosti.²⁷ U praksi paralelno egzistira i Mišljenje Asocijacije medija²⁸, kojim je ovo strukovno udruženje opredelilo sopstvene cene za upotrebu fotografija u medijima, a koje su znatno niže u odnosu na naknade koje je propisao ULUPUDS. Međutim, primena ovog mišljenja nikada nije zaživela u sudskoj praksi, a sudovi po predlogu autora u svojstvu tužioca koriste uglavnom tarifnik fotografskog udruženja.

S druge strane, nedostatak široko prihvaćenog tarifnika za dela koja se ispoljavaju u formi teksta, pored problema sa utvrđivanjem povrede, dodatni je razlog zbog čega se autori i nosioci autorskih prava teže odlučuju da svoja prava ostvaruju pred sudom.

Dakle, zbog neustaljenih standarda za obračun naknada imovinske štete (cena preuzetog karaktera određene vrste sadržaja) u parnicama gde je predmet utvrđivanje visine imovinske štete za neovlašćeno preuzet tekst, u većini slučajeva se javlja potreba za veštačenjem. Veštačenje se može izvesti i na okolnost utvrđivanja da li je predmet spora autorsko delo, a tek potom i radi utvrđenja visine naknade štete.

Treba napomenuti da postoje cenovnici usvojeni od novinarskih i medijskih udruženja, koji nisu u toj meri zastupljeni u sudskoj praksi u vidu široko prihvaćenih standarda, a upravo iz razloga jer sporovi koje novinari pokreću radi ostvarivanja prava na svojim pisanim autorskim delima nisu toliko česti. U praksi se za obračun naknada na ime korišćenja novinarskih tekstova koristi cenovnik koji je donelo Nezavisno udruženje novinara Srbije²⁹, ali isti nije zaživio u sudskoj praksi.

²⁵ <http://www.ulupuds.org.rs/pdf/2017/Cenovnik%20foto%20sekcije%20ULUPUDS-a%202017.pdf>

²⁶ Presuda Višeg suda u Beogradu, P4 165/15, od 15.07.2016. potvrđena odlukom Apelacionog suda Gž4 28/16, od 16/12, D. Popesku, Bilten Apelacionog suda u Beogradu, broj 9/2017, str. 44

²⁷ Na primer, umesto dotadašnjih 40 EUR u dinarskoj protivvrednosti na ime objave fotografije na internetu u trajanju do godinu dana, 2017 je naknada povećana na 150 EUR.

²⁸ Mišljenje strukovnog udruženja, Asocijacija Medija Srbije, 22.07.2016. godine

²⁹ Cenovnik novinarskih radova i usluga, NUNS, od 7.03.2018. godine

Važno je istaći da jedan takav zvaničan pregled naknada izdat od strukovnog udruženja, predstavlja samo smernicu za odmeravanje autorskih naknada, s tim da je autor prilikom ugovaranja naknade slobodan da ugovara i druge iznose po sopstvenom nahođenju.³⁰

Činjenica je da sporovi povodom ostvarenja subjektivnih autorskih prava na tekstualnim autorskim delima čiji su autori novinari nisu u velikoj meri zastupljeni u Republici Srbiji, ali ne možemo reći da je autorskoppravna regulativa jedini krivac za to stanje, ako uopšte problem i potiče iz zakonskih odredbi. Pored razloga koje smo istakli, a koji se tiču problema utvrđivanja povrede i visine štete, na ovakve rezultate utiče i nedovoljno razvijena svest novinara, medijskih radnika o tome koji sadržaj ispunjava uslov da bude smatran autorskim delom odnosno da uživa autorskoppravnu zaštitu. Takođe, ne treba zaboraviti i da su novinari radno angažovana lica od strane izdavača, odnosno vlasnika medija i da njihova volja da svoja prava ostvaruju u velikoj meri zavisi i od spremnosti medijske kuće kao nosioca autorskih prava ili subjekta u dominantnom položaju u odnosu na novinara da pokrene postupak protiv druge medijske kuće.

Svi ovi razlozi zajedno doveli su do toga da sudska praksa u predmetima koji za predmet imaju utvrđivanje povrede autorskih prava na delima koja su izražena tekstualno, bude više nego siromašna slučajevima, ali i zauzetim stavovima viših instanci koji bi se mogli koristiti kao smernice. Deo „krivice“ leži i u činjenici da same sudije često nemaju dovoljno znanja i iskustva da slobodnom procenom utvrde da li je određeni novinarski izveštaj samo izveštavanje o tekućem događaju ili pak nosi potrebnu dozu originalnosti koju Zakon zahteva. Ako ovome dodamo i neustaljene parametre za obračun naknada za imovinsku štete (cena preuzetog karaktera određene vrste sadržaja), dolazimo do potrebe da se u ovakvim parnicama u većini slučajeva javlja potreba za veštačenjem kako bi se utvrdilo najpre da li je predmet spora autorsko delo, a zatim i visina imovinskoppravne naknade.

Takođe, sudska praksa je veoma siromašna i u pogledu povrede autorskih i srodnih prava na muzičkim delima, odnosno audio ili audio-vizuelnom sadržaju. Najveći broj postupaka se odnosi na sporove u parničnim postupcima koji se vode radi utvrđivanja prava proizvođača fonograma radi daljeg ostvarivanja istih prava preko nadležne organizacije. Postupci koji su vezani za ove vrste autorskih dela, a tiču se naknade štete su jako retki iz jako sličnih razloga koji se tiču tekstova kao autorskih dela, a koji su navedeni u prethodnom pasusu.

Da li dodati i za audio tj, audio-vizuelne sadržaje?

Da li u ovom delu dodati i kako se uređuju odnosi izdavač/vlasnik – novinar/fotograf, ustupanje prava izdavaču i sl.?

D. Problem utvrđivanja povrede i visine neimovinske/nematerijalne štete

³⁰ Presuda Višeg suda u Beogradu, P4 165/15, od 15.07.2016. potvrđena odlukom Apelacionog suda Gž4 28/16, od 16/12, D. Popesku, Bilten Apelacionog suda u Beogradu, broj 9/2017, str. 44

Što se tiče nematerijalne štete, za koju se pored imovinske može istaći zahtev, ona se ogleda u dosuđivanju novčanog iznosa kao vida satisfakcije oštećenom (autoru), koji će kroz predmetni novčani iznos obezbediti sebi neki vid zadovoljstva kako bi nadomestio gubitak nastao u vidu duševnog bola. Trenutna rešenja sudske prakse podrazumevaju da se visina naknade nematerijalne štete zbog povrede moralnih prava autora procenjuje u svakom konkretnom slučaju, te ne postoji jedinstveni tarifnik na osnovu čijih objektivnih parametara bi se šteta mogla precizno utvrditi, pa se iznosi kreću unutar neformalno utvrđenih granica.

Kako moralna prava autora predstavljaju lični odnos autora prema svom delu, pa se posledice nastale povredom moralnih autorskih prava manifestuju kroz pretrpljene psihičke patnje autora koje nastaju zbog umanjenog ugleda, časti i prava ličnosti, nematerijalna šteta može se dosuditi samo onda kada je autor kroz svoj lični odnos prema delu zaista i pretrpeo duševne bolove usled povrede moralnog prava autora, koji opravdavaju dosuđenje naknade u smislu člana 200. Zakona o obligacionim odnosima. Dakle, pravo na naknadu nematerijalne štete u našem pravu crpi se iz odredbe pomenutog zakona koji reguliše obligacionopravne odnose, dok je primena odredaba Zakona o autorskim i srodnim pravima ograničena samo na utvrđivanje postojanja povrede moralnog autorskog prava kao štetne radnje.³¹

Činjenica da je tuženi povredio moralno autorsko pravo tužioca sama po sebi ne znači da je tužilac pretrpeo nematerijalnu štetu u ovom slučaju. Tužilac kao oštećeni mora da dokaže da je pretrpeo štetnu posledicu u vidu duševnih bolova, kao i uzročnu vezu između povrede njegovih moralnih autorskih prava i povrede prava ličnosti kao jednom od priznatih oblika nematerijalne štete.³²

Neimovinska i imovinska šteta mogu se zahtevati nezavisno jedna od druge, odnosno u vidu kumulativnih zahteva. Dakle, ukoliko nađe da okolnosti slučaja to opravdavaju, a naročito intenzitet i trajanje bola, sud će za pretrpljenu duševnu bol, kao i za strah dosuditi pravičnu novčanu naknadu, nezavisno od naknade materijalne štete, kao i u njenom odsustvu. Takođe, prilikom odlučivanja o zahtevu za naknadu nematerijalne štete, kao i o visini njene naknade, sud će voditi računa o značaju povređenog dobra i cilju kome služi ta naknada, ali i o tome da se njome ne pogoduje težnjama koje nisu spojive sa njenom prirodom i društvenom svrhom.³³

E. Uobičajena visina dosuđene neimovinske/nematerijalne štete

Kod ocene visine iznosa naknade nematerijalne štete, osim intenziteta pretrpljenog duševnog bola, cene se i druge okolnosti. Tako, kod donošenja odluke o visini pravične novčane naknade nematerijalne štete zbog povrede moralnih prava autora, zbog objavljivanja spornih fotografija, bez naznačenja imena autora, kao i objave u nepotpunoj formi, sud će ceniti okolnost činjenice da

³¹ Presuda Apelacionog suda u Beogradu, Gž. 227/2013 od 16.4.2014. godine

³² *Ibid.*

³³ Zakon o obligacionim odnosima RS ("Sl. list SFRJ", br. 29/78, 39/85, 45/89 - odluka USJ i 57/89, "Sl. list SRJ", br. 31/93 i "Sl. list SCG", br. 1/2003 - Ustavna povelja)

li je tužilac fotograf po profesiji, odnosno samim tim da li mu je bitno da bude i potpisan kao autor fotografija, kao i da iste ne budu izmenjene, već da budu predstavljene onakve kakve ih je autor i stvorio.

Tako je u jednoj odluci sud zauzeo stav, imajući u vidu činjenicu da je tužilja fotograf po profesiji, i da joj je samim tim bitno da bude i potpisana kao autor fotografija, kao i da iste ne budu izmenjene, a sporne fotografije su izvučene iz pozadine, iz konteksta u kome su snimljene, to u skladu sa odredbom člana 200. ZOO tužilji pored iznosa koji su već dosuđeni za ove vidove neimovinske štete, pripadaju iznosi od po još 30.000,00 dinara za svaku fotografiju, znači po 30.000,00 dinara za fotografiju "VV" i "VV1" zbog objavljivanja istih bez naznačenja imena odnosno pseudonima autora i po 30.000,00 dinara za svaku od fotografija zbog saopštavanja u nepotpunoj formi, jer po nalaženju drugostepenog suda sa iznosima koji su već dosuđeni od po 10.000,00 dinara i sa sada dosuđenih po 30.000,00 dinara, dakle po 40.000,00 dinara ukupno za svaku od navedenih povreda za svaku od navedenih fotografija, biće omogućeno tužilji da pribavi sebi određena zadovoljstva i time prevaziđe pretrpljenu neimovinsku štetu zbog povrede svojih prava.³⁴

Sud će posebno voditi računa ukoliko izmena dela znatno utiče na vrednost same fotografije, odnosno ukoliko je integritet dela u većem stepenu ugrožen, a naročito ako je autorsko delo objavljeno u negativnom kontekstu i bez poštovanja legitimnih interesa autora. U jednom slučaju Višeg suda u Beogradu, vođen je spor jer su tuženi objavili fotografiju tužioca u negativnom kontekstu, ne poštujući njegov umetnički izraz. Fotografiju su objavili isečenu, skraćenu, tako da je izmenjena zakonitost forme, te je narušena kompozicija fotografije koju je tužilac želeo da postigne. Čitav događaj ugrozio je i profesionalnu reputaciju tužioca, što je kod njega dovelo do opravdanog osećaja neprijatnosti, uznemirenosti i zebnje za budućnost. U istoj sudskoj odluci, polazeći od kriterijuma propisanih u odredbi člana 200. ZOO, a odmeravajući naknadu tužiocu, sud je našao da tužiocu treba dosuditi naknadu za povredu moralnih prava autora i to zbog povrede moralnih prava autora javnim saopštavanjem autorskog dela u izmenjenoj formi bez ovlašćenja autora, ukupno u iznosu od 70.000 RSD. Dakle, kada je izmena većeg intenziteta iznos dosuđene štete može biti viši nego kod uobičajene izmene dela, radi prilagođavanja potrebama štetnika.³⁵

U našoj sudskoj praksi, sud će u većini slučajeva ceniti intenzitet duševnog bola, odnosno primerenu naknadu po slobodnoj proceni, uzimajući u obzir potrebu za efikasnošću i ekonomičnošću postupka. U suprotnom, svako pojedinačno veštačenje od strane lekara neuropsihijatra, produžilo bi parnice zbog povrede moralnih autorskih prava za nekoliko ročišta,

³⁴ Presuda Apelacionog suda u Beogradu, Gž4 159/2017 od 19.10.2018. godine

³⁵ Presuda Višeg suda u Beogradu, P4 119/13

a troškove parničnih strana bi uvećalo za prilično visok novčani iznos, te bi ih dovelo na nivo koji nije uporediv sa uobičajenim naknadama koja se dosuđuju u ovim vrstama sporova.^{36 37}

Autori Medijske strategije iz 2020. godine izrazili su zabrinutost zbog „visokih iznosa naknada“ koje se dosuđuju u autorskopравnim sporovima kada su objave fotografija u pitanju s jedne, ali i „nedovoljne zaštite autorskih dela koju stvaraju novinari“ sa druge strane. Naime, prema Medijskoj strategiji, dosuđivanje visokih naknada nosiocima subjektivnih autorskih prava i autorima predstavlja „neprimeren pritisak na medije“. Sudska praksa u odnosu na autorske sporove koji se tiču fotografija, kao i veliki broj sporova te vrste sa naknadama kakve se dosuđuju na jednoj strani, i na drugoj zanemarljivo mali broj autorskih sporova koji se tiču drugih medijskih sadržaja, te praksa nekontrolisanog preuzimanja tuđih medijskih sadržaja, dovela je do toga da je u delu medijske zajednice stvoren utisak da autorska dela i predmeti srodnih prava koji se vezuju za medijsku delatnost (novinarski tekstovi, video prilozima itd.) ne uživaju jednaki stepen zaštite kao fotografije, kako se u tekstu Strategije navodi. Problemi u vezi sa autorskim sporovima ogledaju se i u uskom tumačenju ograničenja autorskog prava za potrebe zadovoljavanja interesa u oblasti informisanja (dnevno izveštavanje o tekućim događajima, parodija i satira itd.). U Medijskoj strategiji se na kraju dela koji se tiče autorskog prava zaključuje da je neophodno unaprediti regulatorni okvir u oblasti zaštite autorskih i srodnih prava u pogledu zaštite novinarskih sadržaja.³⁸

Takođe, napominjemo da se u relevantnim stručnim krugovima, čak i nakon usvajanja Medijske strategije, i dalje ističe da dosuđivanje previsokih iznosa naknada štete tužiocima, odnosno autorima ili nosiocima imovinskih autorskih prava, predstavlja svojevrstan pritisak na medije i njihov rad. Slično je istaknuto na okruglom stolu „Uloga medija u zaštiti autorskih i srodnih prava“.

Konačno, treba napomenuti i činjenicu da postoje primeri u sudskoj praksi u kojima su sudovi, prilikom odlučivanja o visini naknade neimovinske štete, određivali prilično niske iznose novčane naknade. Prilikom donošenja jedne od takvih presuda, Viši sud u Beogradu je opredelio iznos od 5.000,00 dinara po javnom saopštavanju fotografije, odnosno 20.000,00 dinara ukupno, kao pravičan iznos za naknadu neimovinske štete zbog povrede prava na naznačenje imena, kao i iznos od 3.000,00 dinara po javnom saopštavanju fotografije, što je ukupno iznosilo 12.000,00 dinara za naknadu neimovinske štete zbog povrede prava na zaštitu integriteta dela, saopštavanjem istog u nepotpunoj formi³⁹.

³⁶ *Ibid*, Iz obrazloženja: „Ova naknada odmerena je po slobodnoj oceni, a u skladu sa pravilom propisanim odredbom člana 232. ZPP-a“

³⁷ Zakon o parničnom postupku ("Sl. glasnik RS", br. 72/2011, 49/2013 - odluka US, 74/2013 - odluka US, 55/2014 i 87/2018), član 232: „Ako se utvrdi da stranci pripada pravo na naknadu štete, na novčani iznos ili na zamenljivu stvar, a visina iznosa, odnosno količina stvari ne može da se utvrdi ili bi mogla da se utvrdi samo sa nesrazmernim teškoćama, sud će visinu novčanog iznosa, odnosno količinu zamenljivih stvari da odredi po slobodnoj oceni.“

³⁸ *Supra Note 22*

³⁹ Pravnosnažna presuda Višeg suda u Beogradu, poslovni broj 15 P4 45/18, od dana 24.01.2019. godine

Naime, u predmetnom slučaju sud je, prilikom određivanja visine naknade štete za povredu prava na zaštitu integriteta, uzeo u obzir to što je tužilac izvršio povredu moralnog autorskog prava tužioca, i to „na taj način što je fotografiju isekao sa donje strane, pa je neznatno poremećena kompozicija autorskog dela“. Dakle, sud je zauzeo stav da intenzitet povrede prava na zaštitu integriteta dela nije veliki, pa je u skladu sa takvom ocenom dosudio iznos naknade štete od 3.000,00 dinara za svako pojedinačno javno saopštavanje fotografije, kojom prilikom je došlo do povrede integriteta dela.

Takođe, sud je u obrazloženju izneo razloge zbog kojih je dosudio navedene iznose, odnosno razloge zbog kojih je delimično odbio tužbeni zahtev, pa je tako utvrdio sledeće: „Sud je odbio deo tužbenog zahteva tužioca za naknadu neimovinske štete zbog povrede moralnih prava autora javnim saopštavanjem autorskog dela tužioca bez naznačenja imena ili pseudonima autora preko dosuđenog iznosa od 20.000,00 dinara, pa do iznosa od 30.000,00 dinara kao u stavu VI izreke i deo tužbenog zahteva tužioca za naknadu neimovinske štete zbog povrede moralnih prava autora javnim saopštavanjem autorskog dela tužioca u nepotpunoj formi preko dosuđenog iznosa od 12.000,00 dinara, pa do iznosa od 30.000,00 dinara, kao u stavu VII izreke presude, a sve sa zakonskom zateznom kamatom počev od 24.01.2019. godine, kao dana presuđenja pa do isplate, kao previsoko postavljen, vodeći računa o značaju povređenog dobra i cilju kome služi naknada, kao i o tome da se naknadom ne pogoduje težnjama koje nisu spojive sa njenom prirodom i društvenom svrhom i da naknada nematerijalne štete predstavlja satisfakciju, a ne reparaciju za izvršenu povredu i kojom tužilac treba da pribavi izvesno zadovoljenje kojom će ublažiti povredu svojih moralnih autorskih prava.“

Dakle, prilikom određivanja iznosa od 3.000,00 i 5.000,00 dinara sud je uzeo u obzir značaj povređenog dobra, cilj same naknade, kao i činjenicu da previsok iznos naknade ne bi bio spojiv sa prirodom i svrhom naknade nematerijalne štete, te su to glavni razlozi za određivanje neuobičajeno niskih iznosa naknade nematerijalne štete. Konačno, uzevši u obzir prethodno navedeno, možemo zaključiti da sudovi u svakom pojedinačnom slučaju uzimaju u obzir konkretne okolnosti tog slučaja, te u skladu sa tim određuju iznose naknade za koje smatraju da su odgovarajući i pravični.

PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE SISTEMA KOLEKTIVNOG I INDIVIDUALNOG OSTVARIVANJA AUTORSKIH I SRODNIH PRAVA

KOLEKTIVNO OSTVARIVANJE

Uzevši u obzir činjenicu da ZASP nije još uvek u potpunosti usaglašen sa evropskim pravnim standardima i rešenjima u domenu kolektivnog ostvarivanja, zakonske odredbe koje su stupile na snagu izmenama Zakona iz 2019. godine su predstavljale samo prelazno rešenje do implementacije Direktive Evropske Unije br. 2014/26 (dalje: Direktiva)⁴⁰. U ovom delu teksta, osvrnućemo se na rešenja iz Direktive i rešenja iz Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima Republike Hrvatske⁴¹ (dalje: Zakon Republike Hrvatske), kao zemlje članice EU iz okruženja, budući da bi ta rešenja mogla na različit način da unaprede zakonsku regulativu Republike Srbije koja se tiče kolektivnog ostvarivanja autorskog i srodnih prava, u slučaju da budu preuzeta i prilagođena.

Najveća promena koju Direktiva propisuje, a koja se između ostalog odnosi i na probleme koje stvara monopolski položaj Organizacija, jeste uspostavljanje tzv. nezavisnih upravljačkih subjekata preko kojih će nosioci moći da ostvaruju svoja prava (dalje: Nezavisni subjekti). Naime, po Direktivi Nezavisni subjekti deluju kao komercijalno orijentisane zajednice, za razliku od neprofitnih organizacija koje su danas zastupljene, kakva je na primer SOKOJ⁴², a takođe Nezavisni subjekti nisu u vlasništvu ni pod nadzorom ili kontrolom nosilaca autorskog ili srodnih prava, što im dalje omogućava nezavistan rad prilikom obavljanja svojih usluga koje naplaćuju. Uvođenjem Nezavisnih subjekata, Organizacije ne bi više imale monopolski položaj nad kolektivnim ostvarivanjem prava u odnosu na određenu vrstu prava na određenoj vrsti predmeta autorskog ili srodnog prava. Takođe, Nezavisni subjekti bi kroz svoj rad mogli da obezbede visok nivo transparentnosti u pogledu prikupljanja i raspodele novčanih sredstava, te nizak nivo troškova njihovog funkcionisanja u odnosu na funkcionisanje Organizacija.

Zakonom Republike Hrvatske Nezavisni subjekt koji namerava da obavlja delatnost kolektivnog ostvarivanja prava dužan je o svojoj nameri obavestiti Državni zavod za intelektualno vlasništvo (Zavod za intelektualnu svojinu u Republici Srbiji, dalje: Zavod), te mu dostaviti podatke o vrsti prava i kategoriji nosilaca prava, kao i o broju nosilaca prava za koje namerava da vrši kolektivno ostvarivanje⁴³. Nezavisni subjekt takođe mora obaveštavati Zavod o svim promenama podataka koje je naveo prilikom podnošenja zahteva⁴⁴. Ipak samo uvođenje mogućnosti ostvarivanja prava

⁴⁰ Direktiva 2014/26/EU Evropskog parlamenta i Saveta

⁴¹ Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima Republike Hrvatske (NN 167/03, 79/07, 80/11, 125/11, 141/13, 127/14, 62/17, 96/18)

⁴² Organizacija muzičkih autora Srbije

⁴³ *Supra Note* 41, član 171.b, stav 1.

⁴⁴ *Ibid.* 171.b, stav 2.

preko Nezavisnih subjekata nije dovoljno, već je neophodno obezbediti i nadzor nad njihovim radom. Zakon Republike Hrvatske je ovlašćenje za sprovođenje nadzora nad radom Nezavisnih subjekata dao ovlašćenim inspektorima Zavoda⁴⁵, i to razlikujući redovni nadzor koji se sprovodi na godišnjem nivou i vanredni nadzor koji sprovodi na predlog zainteresovanog lica⁴⁶. Prilikom sprovođenja inspeksijskog nadzora, ovlašćeni inspektor Zavoda ima pravo da zahteva uvid u poslovne knjige i drugu dokumentaciju Nezavisnog subjekta, a u slučaju da utvrdi da postoje bilo kakvi nedostaci ili nepravilnosti rešenjem će naložiti njihovo uklanjanje, dok u slučaju nepostupanja po navedenom rešenju, novim rešenjem može zabraniti rad Nezavisnog subjekta⁴⁷. Na navedena rešenja ovlašćenog inspektora Zavoda se ne može uložiti žalba, ali se može pokrenuti upravni spor. Dakle, ukoliko bi Republika Srbija svojim zakonskim rešenjima omogućila postojanje Nezavisnih subjekata, njihov rad na polju kolektivnog ostvarivanja autorskog i srodnih prava bi mogao da doprinese generalnom smanjenju troškova kolektivnog ostvarivanja prava. Pored toga, Organizacije ne bi više imale monopolski položaj kakav trenutno imaju, te bi bile motivisane da optimizuju svoje poslovanje u cilju nadmetanja na tržištu.

Dalje, što se tiče organizacije rada samih Organizacija, u uvodnim odredbama Direktive, pod brojem 22, navodi se da bi Organizacije trebalo da funkcionišu u najboljem zajedničkom interesu nosilaca prava koje zastupaju i da ne nameću dodatne obaveze nosiocima prava, te da bi trebalo svojim članovima da omoguće učešće u postupcima odlučivanja Organizacije. Organizacije koje među svojim članstvom imaju različite kategorije nosilaca prava (npr. proizvođače i izvođače) trebalo bi da obezbede jednaku zastupljenost tih kategorija u organima odlučivanja. Takođe, Direktivom je utvrđeno da bi Organizacija trebalo da svojim statutom ili drugim javno objavljenim opštim aktom utvrdi objektivne i nediskriminišuće kriterijume za prihvatanje nosilaca prava, odnosno lica koja zastupaju nosioce prava u svoje članstvo, te da u slučaju odbijanja mora tom licu obrazložiti razloge za odbijanje⁴⁸. Takođe, da bi rad same Organizacije bio efikasan, lica koja imaju upravljačke funkcije ne smeju biti u sukobu interesa, a obaveza država članica EU da nadziru eventualnu mogućnost sukoba interesa propisana je i Direktivom⁴⁹. Takođe, u uvodnim odredbama Direktive, pod brojem 25, utvrđeno je da bi bilo celishodno, da lica poput direktora ili članova nadzornog odbora daju izjavu da ne postoji sukob interesa neposredno pre stupanja na funkciju, a nakon toga jednom godišnje. Takođe, Organizacije bi trebalo da imaju mogućnost da te izjave javno objave ili da ih dostave državnim organima. U slučaju uvođenja ovakvog instituta u naše zakonodavstvo, najcelishodnije bi bilo utvrditi nadležnost nadzornog odbora same Organizacije da kontroliše i eventualno sankcioniše postojanje sukoba interesa.

Dalje, Zakon Republike Hrvatske ukazuje da Organizacija može poveriti fizičkom ili pravnom licu da pod njenim nadzorom obavlja administrativne, tehničke ili pomoćne poslova, a sve radi sniženja troškova i optimizacije funkcionisanja Organizacije⁵⁰. Dakle, usklađivanjem regulacije sa Direktivom ili preuzimanjem navedenih zakonskih rešenja iz Zakona Republike Hrvatske, Republika Srbija bi obezbedila veću efikasnost i transparentnost u radu Organizacija, jednaku

⁴⁵ *Ibid.* 171.c, stav 1.

⁴⁶ *Ibid.* 171.c, stav 3.

⁴⁷ *Ibid.* 171.c, stav 4-6.

⁴⁸ *Supra Note* 40, glava 2, član 6, stav 2.

⁴⁹ *Ibid.*, glava 2, član 10, stav 2.

⁵⁰ *Supra Note* 41, član 158, stav 3.

zastupljenost svih kategorija članova u organima Organizacije, te bi kroz odredbe o sukobu interesa dodatno zaštitila nosioce prava, Korisnike, pa i same Organizacije.

Iako je zakonodavac, kao što je ranije u tekstu obrazloženo, vršio izmene odredaba Zakona koje se odnose na tarifu i prilagođavao ih evropskim standardima, i dalje se jedna od najproblematičnijih odredaba u ZASP-u odnosi na pregovore u vezi sa tarifom i samo usvajanje tarife. Kao što je već ranije navedeno, u slučaju nemogućnosti pronalaska kompromisa, tarifu određuje Organizacija, odnosno njen upravni odbor i dostavlja je na saglasnost nadležnom organu. Zakon Republike Hrvatske upućuje prvenstveno na zaključenje ugovora između Organizacije i Korisnika, odnosno između Organizacije i udruženja Korisnika, a u slučaju nemogućnosti zaključenja ugovora tarifu određuje Organizacija ali uz niz ograničenja. Pre svega, neophodno je da tarifu dostavi udruženju Korisnika, koje ima rok od 30 dana da stavi primedbe na istu, u suprotnom će se smatrati da prihvataju predloženu tarifu. U slučaju da postoje zamerke od strane udruženja, dve strane se mogu sporazumeti o arbitražnom sporazumu na osnovu kog će tarifa biti određena u arbitražnom postupku. U slučaju da se dve strane ne postignu saglasnost da rešenje pronađu u arbitražnom postupku, Zakon Republike Hrvatske upućuje Organizaciju da zatraži od stručnog tela mišljenje o predmetu neslaganja (stručno telo se sastoji od 5 lica iz redova istaknutih stručnjaka za predmetnu materiju, koje imenuje ministarstvo na predlog direktora Zavoda)⁵¹. Postupak utvrđivanja tarife koji je prethodno izložen, onemogućava Organizaciju da pregovore vodi bez namere da pristaje na kompromise i da na taj način zloupotrebljava svoj dominantan položaj u odnosu na Korisnike. Uvođenjem ovakvog ili sličnog postupka, definitivno bi se poboljšao položaj Korisnika prilikom pregovaranja o određivanju tarife, a upravo je to bila jedna od zamerki autora Medijske strategije. U cilju postizanja što veće objektivnosti stručnog tela i svođenja kontrole nad istim na najmanju moguću meru, jasne kriterijume za izbor lica bi trebalo unapred propisati zakonom, a postupak njihove formiranja bi trebao biti transparentan i podložan javnoj diskusiji.

Dalje, rok za isplatu prikupljenih novčanih sredstava koji predviđa ZASP je 31. decembar tekuće godine za iznose koji su prikupljeni za prethodnu godinu, dok Direktiva, a i Zakon Republike Hrvatske ukazuju na kraći rok od maksimalno 9 meseci od završetka godine za koju se iznosi isplaćuju⁵². Po rešenju iz Zakona Republike Hrvatske, u slučaju da Organizacija ne može da isplati novčana sredstva jer je nosilac prava nepoznat, konkretni iznosi se čuvaju na zasebnim računima Organizacije, dok sama Organizacija mora preuzeti sve neophodne mere da pronađe te nosioce prava⁵³. U slučaju da po isteku roka od 3 godine navedeni iznosi ne budu raspodeljeni nosiocima prava, ti iznosi će se smatrati neraspodeljivim, te će o njihovom daljem korišćenju odlučivati skupština Organizacije⁵⁴. Takođe, neophodno je zakonski utvrditi određena pravila koja se tiču upravljanja prihodima od strane Organizacije. Naime, Organizacija bi trebalo da ima zakonsku obavezu da odvojeno vodi u svojim poslovnim knjigama sopstvenu imovinu, s jedne strane, a prihode od prava, odnosno prihode ostvarene ulaganjem prihoda od prava, s druge strane, po uzoru na Zakon Republike Hrvatske⁵⁵. Takođe, po Zakonu Republike Hrvatske prihode od prava,

⁵¹ *Ibid.*, član 162.

⁵² *Supra Note 40*, glava 2, član 13. i *Ibid* 167, stav 4.

⁵³ *Supra Note 41*, član 167, stav 5. i 6.

⁵⁴ *Ibid.* 167, stav 7. i 8.

⁵⁵ *Ibid.* 165.b, stav 2.

uključujući prihode stečene ulaganjem prihoda od prava, Organizacije ne sme koristiti u svrhe različite od raspodele nosiocima prava, osim za pokrivanje troškova kolektivnog ostvarivanja⁵⁶. Sva prethodno navedena rešenja, kao i rokovi propisani su u interesu nosilaca prava, što je u skladu sa ciljem radi kog se Organizacije uopšte i bave kolektivnim ostvarivanjem, a to je zaštita interesa nosilaca autorskog, odnosno srodnih prava.

Što se tiče nadzora nad radom Organizacije, iako ZASP propisuje mogućnost i specifičnosti nadzora od strane nadležnog organa, radi usaglašavanja sa Direktivom neophodno je detaljnije regulisati isti. Po ugledu na upute iz Direktive i Zakon Republike Hrvatske trebalo bi razdvojiti redovni nadzor i vanredni nadzor na obrazloženi predlog zainteresovanog lica⁵⁷. Takođe, ono što predstavlja bitnu razliku u odnosu na ZASP jeste preciznija definicija mogućnosti donošenja celishodnih mera od strane lica koje sprovodi nadzor, pre svega donošenja rešenja kojim se nalaže uklanjanje utvredenih nedostataka, a kasnije eventualno donošenja rešenja kojim se oduzima dozvola za obavljanje delatnosti kolektivnog ostvarivanja autorskog i srodnih prava⁵⁸.

Radi usklađivanja regulative sa Direktivom, trebalo bi zakonski omogućiti nosiocima prava pravo podnošenja prigovora Organizaciji, u pogledu svih aspekata delatnosti koju Organizacija obavlja za njihov račun, a posebno u pogledu kriterijuma članstva, punomoćja datih Organizaciji i povlačenju istih, kao i raspodeli prikupljenih iznosa⁵⁹. Pored toga, Direktiva upućuje i na obezbeđivanje mogućnosti alternativnog rešavanja sporova između Organizacije, njenih članova, nosioca prava ili Korisnika⁶⁰, pored mogućnosti rešavanja spora sudskim putem u parničnom postupku. Obezbeđivanjem postupka podnošenja prigovora Organizaciji, te omogućavanjem efikasnog alternativnog načina rešavanja sporova, Republika Srbija bi u velikoj meri zaštitila svoje pravosuđe, koje je po trenutnom stanju stvari zatrpalo različitim postupcima koji se tiču utvrđivanja nosilaca autorskog i srodnih prava. Tome su doprineli i različiti interni akti Organizacija, kao što je Pravilnik o prijavi fonograma i rešavanju spornih i dupliranih fonograma Organizacije proizvođača fonograma Srbije – OFPS kojim je propisano da se prilikom prijave fonograma kao dokaz da je određeno lice nosilac prava proizvođača fonograma prihvataju isključivo ugovori, fakture i sl, dok je ranije bilo omogućeno licima da podnesu različite vrste dokaza, uključujući i izjave drugih lica⁶¹. Trenutno stanje nije održivo, uzevši u obzir da je velikom broju nosilaca prava onemogućeno da svoja prava i ostvaruju.

Dalje, Organizacijama treba ostaviti mogućnost da poveravaju drugim Organizacijama određene poslove kolektivnog ostvarivanja prava na osnovu pisanog ugovora, dok obavljanje tih poslova može biti u ime i za račun Organizacije koja je poverila obavljanje tih poslova ili u svoje ime, a za račun te Organizacije⁶². Takođe, nosiocima prava koji su prepustili Organizaciji kolektivno ostvarivanje njihovih prava, trebalo bi omogućiti da i nakon toga mogu da izdaju dozvole različitim licima za nekomercijalno korišćenje tih prava, a u tom slučaju Organizacija bi trebalo da javno

⁵⁶ *Ibid.* 165.b, stav 3.

⁵⁷ *Ibid.* 170, stav 2.

⁵⁸ *Ibid.* 170, član 3-5.

⁵⁹ *Supra Note 40*, glava 4, član 33. i *Ibid.* 168.p

⁶⁰ *Supra Note 40*, glava 4, član 34.

⁶¹ Pravilnik o prijavi fonograma i rešavanju spornih i dupliranih fonograma, član 13.

⁶² *Supra Note 41*, član 158, stav 2.

objavi jasne kriterijume za izdavanje takvih dozvola⁶³. Preuzimanjem ovih ili implementacijom sličnih odredaba u Zakon, efikasnost Organizacija bi se znatno povećala. Ipak, ono što bi moglo da predstavlja slabe tačke omogućavanja nosiocima prava da izdaju dozvole za nekomercijalno korišćenje autorskih dela ili predmeta zaštite, čak i nakon što su Organizaciji ustupili svoja prava u cilju kolektivnog ostvarivanja, jeste eventualna pravna nesigurnost koju bi to moglo da izazove, odnosno konfuzija u kojoj bi se mogli naći potencijalni korisnici u pogledu lica kojim bi trebalo da se obraćaju za pribavljanje dozvole za korišćenje.

Konačno, današnji razvoj i napredak tehnologije se može iskoristiti u cilju poboljšanja kolektivnog ostvarivanja prava. Naime, već postoje softveri koji obavljaju ili barem olakšavaju obavljanje delatnosti kolektivnog ostvarivanja prava Organizacijama (npr. softver *WIPOCOS*), te bi države trebalo da podstaknu Organizacije, odnosno da im pomognu i omoguće da obezbede softverska rešenja koja će omogućiti viši nivo transparentnosti, smanjenje troškova i generalno efikasniji rad Organizacija, a sve u cilju bolje zaštite interesa nosilaca autorskog i srodnih prava. Ipak, neophodno je istaći da prilikom odabira ovog tipa softvera Organizacije moraju biti veoma oprezne, budući da će softveru poveravati zaštitu interesa drugih lica, odnosno nosilaca prava.

INDIVIDUALNO OSTVARIVANJE

Redukovanje broja sporova koji za predmet imaju utvrđivanje povreda autorskih prava povodom objave fotografija, jedna je od mera propisanih Medijskom strategijom. Do tog cilja može se doći na više načina. Pokušaj oduzimanja statusa „originalnog autorskog dela“ fotografiji ili zauzimanje stava u sudskoj praksi kojim se dozvoljava suspenzija imovinskih autorskih prava kada su fotografije u pitanju, svakako nije preporučljiv način da se broj pokrenutih parničnih postupaka redukuje, jer bi se to kosilo sa zakonskim normama i sudskom praksom koja je građena decenijama s jedne, i sa interesima samih proizvođača sadržaja odnosno fotografija s druge strane. Međutim, podizanje nivoa svesti kod medijskih radnika o značaju poštovanja autorskih prava i svođenje visine naknada koje sudovi dosuđuju na prihvatljivu meru, značajno bi rasteretilo, najpre sudove, a zatim i potencijalne tužene u ovim sporovima.

S toga bi bilo celishodno da se što više strukovnih udruženja autora i medijskih udruženja, nezavisno ili pod okriljem nadležnih organa i zajedno okupi oko izrade jedinstvenog tarifnika kojim bi se precizno definisali parametri za kategorizovanje autorskih dela, procenu njihove vrednosti, kao i visine naknade štete koja bi bila primerena za slučajeve neovlašćenog korišćenja autorskog dela. Ukoliko bi jedan takav usaglašen akt postojao, autori s jedne, ali i izdavači medija s druge, imali bi jasna uputstva za obračun i isplatu naknada i ne bi bilo potrebe da se za ostvarenje prava pokreću bespotrebni i skupi sudski postupci čiji troškovi često višestruko nadmašuju dosuđeni iznos štete.

⁶³ *Ibid.* 159, stav 2.

S druge strane, kada su u pitanju eventualne izmene ZASP-a koje bi se odnosile na individualno ostvarivanje autorskih prava, odnosno na status fotografije ili novinarskog teksta kao autorskog dela, napominjemo da su odredbe Zakona jasne i usklađene sa Bernskom konvencijom⁶⁴, ali i sa direktivama EU⁶⁵ koje regulišu ovaj segment autorskopravne oblasti. S toga bi rešenje trebalo tražiti u primeni zakona, sudskoj praksi odnosno u pokušaju da se kroz stručna udruženja dođe do neophodnih kompromisa, što bi na kraju sigurno rezultiralo većem nivou poštovanja autorskih prava i redukovanjem broja pokrenutih sporova.

U tu svrhu, od strane kompetentnih subjekata mogu se jasno utvrditi kriterijumi za kategorizaciju autorskih dela, prema načinu i svrsi za koju su stvorena, prema potrebnom vremenu i resursima za njihovo kreiranje i svojstvima i dostignućima samog autora. Takođe, neophodno je predloženu visinu štete razložiti i prema stepenu povrede, što bi takođe uticalo na znatno pravičniju preraspodelu naknade za pričinjenu štetu.

Na primer, fotografije koje služe ilustraciji tekstova, načinjene u uobičajenom ambijentu, bez prethodnih priprema i sa opremom srednjeg kvaliteta, ne bi trebalo da imaju istu tržišnu vrednost, a samim tim i isti kriterijum za utvrđivanje visine imovinske štete, sa fotografijama koje su nastale u studiju, na lokaciji izvan mesta prebivališta autora ili uz korišćenje vredne fotografske opreme. Sada je slučaj, da tarifnik ULUPUDS-a propisuje naknadu od 150 EUR na ime jedne godine neovlašćenog korišćenja svake fotografije na web-u. Dakle, opseg u kom se može kretati naknada imovinske štete može polaziti od svega nekoliko eura za ilustrativne fotografije predmeta i uobičajenih, svakodnevnih motiva pa do nekoliko stotina ako su u pitanju fotografije aktova, portreta gde je prethodno trebalo pribaviti dozvolu lica čiji se zapis lika zabeležava, ili ako su u pitanju profesionalne fotografije poznatih ličnosti nastale u posebne namene.

S druge strane, nije pravično da naknada bude ista za objave na malim portalima koji imaju svega par stotina poseta dnevno, odnosno na stranicama koje su ukupno otvorene nekoliko hiljada puta, kao i u slučaju masovne eksploatacije dela na internet sajtovima koji imaju milionske posete. Iako nema jasnih kriterijuma za utvrđivanje posete, to se može učiniti dostavljanjem izvoda iz Google Analitike od strane štetnika ili utvrđivanje ranga koji internet portal zauzima na platformama poput alexa.com itd.

Iz svega iznetog možemo zaključiti da upoređivanjem postojećih zakonskih rešenja koja se tiču individualnog ostvarivanja autorskog i srodnih prava u Republici Srbiji, sa rešenjima iz EU koja uređuju istu materiju, konkretno Direktivom 2004/48/EU Evropskog parlamenta i Saveta, kao i Direktivom 2019/790/EU Evropskog parlamenta i Saveta, može se doći do zaključka da je regulativa individualnog ostvarivanja autorskog i srodnih prava u Republici Srbiji usklađena sa pravom EU, pa unapređenje u individualnom ostvarivanju navedenih prava ne treba tražiti u izmenama Zakona o autorskom i srodnim pravima, već u doslednoj primeni istog.

⁶⁴ *Supra Note 13.*

⁶⁵ Directive 2004/48/EC on the enforcement of intellectual property rights

KRATAK PREGLED RADNJI KOJE TREBA PREDUZETI U CILJU UNAPREĐENJA OSTVARIVANJA AUTORSKIH PRAVA I USPOSTAVLJANJA PRAVNE SIGURNOSTI

S obzirom na izneto u odeljcima 2.1. i 2.2. predložene mere u cilju unapređenja individualnog i kolektivnog ostvarivanja se mogu sumirati na sledeći način:

- Za potrebe individualnog ostvarivanja prava - donošenje jedinstvenih tarifnika od strane grupe reprezentativnih strukovnih udruženja koji bi služili kao parametar za obračun visine naknade imovinske štete zbog povrede subjektivnih autorskih prava, na novinarskim tekstovima, fotografijama, video zapisima, koji bi visinu naknade opredelili na pravičan način na osnovu više kriterijuma.
- Ujednačavanje sudske prakse u pogledu stavova povodom utvrđivanja povrede i visine imovinske i neimovinske štete zbog povrede autorskih prava, što bi doprinelo pravnoj sigurnosti.
- Uspostavljanje transparentnosti u sudskoj praksi, što bi odluke koje za predmet imaju utvrđivanje povrede autorskih prava i naknadu štete učinili dostupnim zainteresovanim licima i drugim sudijama.
- Ukidanje monopola u oblasti kolektivnog ostvarivanja na način što će biti dozvoljen rad nezavisnih subjekata, po ugledu na rešenja iz EU, a što bi doprinelo konkurenciji na tržištu i efikasnijem radu organizacija za kolektivno ostvarivanje.
- Implementacija softverskih rešenja u rad organizacija za kolektivno ostvarivanje autorskih prava, čime bi proces prijava korišćenih dela/fonograma i raspodela prihoda bili efikasniji, ekonomičniji i transparentniji.
- Izmeniti postupak za donošenje tarife za ostvarivanje prava, na način što će u slučaju da sporazum izostane, Zakonodavac propisati obavezu da se konačna visina tarife utvrđuje uz pomoć arbitraže ili skupa nezavisnih stručnih lica. Utvrđivanje jasnih i preciznih pravila kojima bi se utvrdio način upravljanja prihodima prikupljenim od strane organizacija za kolektivno ostvarivanje, u cilju povećanja transparentnosti rada istih.
- Obezbeđivanje nadzora nad radom organizacija za kolektivno ostvarivanje, posebno kroz davanje ovlašćenja nadzornim telima da donose celishodne mere.

POTREBA ZA USKLAĐIVANJEM SA ODREDBAMA DIREKTIVE EU 2019/790 O AUTORSKIM I SRODNIM PRAVIMA NA JEDINSTVENOM DIGITALNOM TRŽIŠTU

Direktiva EU 2019/790 o autorskim i srodnim pravima na jedinstvenom digitalnom tržištu (u daljem tekstu: Direktiva) predstavlja propis od čije primene se mnogo očekuje kada je regulisanje autorskih prava u pitanju, a naročito pravičnija preraspodela prihoda od istih koji dolaze iz digitalne distribucije i interneta. Dakle, i sa aspekta medija i novinarske profesije u pitanju je izuzetno važan propis, s obzirom na to da je tehnološki napredak u velikoj meri uticao na novinarstvo i izmenio ga stvarivši sasvim nove vrste medija koje postaju dominantna forma medija u odnosu na tradicionalnu formu.

Usvajanjem Direktive od strane zemalja članica Evropske unije dana 17. aprila 2019. godine i formalno je okončan jedan od kontroverznijih procesa donošenja odluka na nivou EU, koji je započet još u septembru 2016. godine, kada je predlog ove direktive predat Evropskoj komisiji. Ceo proces pregovora ispraćen je od strane svetske javnosti⁶⁶, a najveća prašina podigla se oko dva člana – člana 15, u kome se uvodi novo pravo izdavača informativnih publikacija u odnosu na korišćenje njihovih publikacija na internetu, tzv. taksa na link, i člana 17, tzv. člana raskoraka u vrednosti/postavljanja filtera, koji predviđa način korišćenja zaštićenog sadržaja od strane pružaoca usluga deljenja sadržaja putem interneta i utvrđuje odgovornost pružaoca te usluge. Nosioci predmetnih prava, odnosno izdavači, muzičari i njihovi predstavnici su pružili najveću i najznačajniju podršku ovim kontroverznim članovima. S druge strane, ni kritike navedenih članova nisu izostale i došle su od strane raznih akademika, eksperata i nevladinih organizacija koje se bave digitalnim pravima, a neke od njih su bile toliko intenzivne da su organizovani i građanski protesti. Ipak, činjenica oko koje mogu da se slože obe strane, jeste da finalna verzija Direktive predstavlja značajan napredak u odnosu na inicijalni predlog teksta.

Direktiva počinje da se primenjuje na nivou EU, 7. juna 2021. godine, a države članice su obavezane da svoja zakonodavstva prilagode rešenjima iz ovog propisa, s tim što se pravila koja se odnose na sporazume o licenciranju i prenosu prava autora i izvođača primenjuju tek od 7. juna 2022. godine. Iako se predmetni rokovi ne odnose na Republike Srbiju, svakako da bi implementacija rešenja iz Direktive u nacionalno zakonodavstvo morala predstavljati prioritet našem zakonodavcu na srednji rok. Ipak, treba napomenuti da, uzevši u obzir kvantitet i obim promena, kao i kompleksnost sprovođenja rešenja iz Direktive u praksi, proces implementacije bi morao biti sproveden uz nadzor stručne javnosti i uz neophodnu javnu diskusiju.

⁶⁶ <https://www.eff.org/deeplinks/2018/06/internet-luminaries-ring-alarm-eu-copyright-filtering-proposal>
<https://www.eff.org/deeplinks/2018/09/today-europe-lost-internet-now-we-fight-back>
<http://www.filmdirectors.eu/over-100-authors-professional-organisations-call-in-support-of-the-copyright-directive/>
<https://www.youtube.com/watch?v=OXIFYE-w4Q0>
<https://www.liberties.eu/en/news/delete-article-thirteen-open-letter/13194>
<https://www.create.ac.uk/blog/2019/03/24/the-copyright-directive-articles-11-and-13-must-go-statement-from-european-academics-in-advance-of-the-plenary-vote-on-26-march-2019/>
<https://www.youtube.com/watch?v=ZyujNlpxu9k>

ŠTA SE ŽELELO POSTIĆI DIREKTIVOM

Direktiva⁶⁷ predstavlja jedan od obimnijih akata u istoriji autorskog prava na nivou EU, s obzirom da se njen tekst sastoji od čak 86 recitala i 32 člana. Podeljena je na 5 naslova koji, pored opštih odredbi, obuhvataju mere za prilagođavanje izuzetaka i ograničenja digitalnom i prekograničnom okruženju, mere za poboljšavanje praksi licenciranja i osiguravanje šireg pristupa sadržaju, mere za stvaranje funkcionalnog tržišta za autorsko pravo, kao i završne odredbe.⁶⁸

Donošenje jednog ovakvog akta bilo je neminovno, budući da postoji potreba da se relevantni propisi na nivou EU usklade sa brzim tehnološkim razvojem koji je promenio način stvaranja, proizvodnje i iskorišćavanja autorskih dela i predmeta srodnih prava. Naime, Direktiva je doneta kako bi se konačno rešio problem pravne nesigurnosti prilikom digitalnog i prekograničnog korišćenja zaštićenih dela, koji se odnosi kako na same nosioce autorskih i srodnih prava, tako i za korisnike predmeta zaštite. Odredbe Direktive donete su sa ciljem da naprave ravnotežu između sukobljenih interesa učesnika na digitalnom i prekograničnom tržištu. Kao što je i u samom tekstu Direktive navedeno, ista ima cilj:

- da reguliše odnose između nosilaca autorskih i srodnih prava, ali i korisnika njihovih dela;
- da osigura širok pristup sadržaju;
- da obezbedi pravednu naknadu za stvaraoce istog;
- da priznaje pravo na profit pojedinca, ali da ima u vidu i javni interes i značaj koji pristup sadržaju ima za evropsko kulturno nasleđe, te u tom smislu propisuje izuzetke;
- da njene odredbe stvore efikasne mehanizme licenciranja, ali i jednako efikasne mehanizme njenog opoziva;
- da njene odredbe poštuju pravo javnosti da bude informisana, ali i priznaju organizacijski i finansijski doprinos izdavača u proizvodnji vesti, kao i značaj koji opstanak izdavačke industrije ima za dostupnost pouzdanih informacija.

Direktiva ne utiče na postojeća pravila u EU, osim u izričito navedenim slučajevima, poput utvrđivanja pravila o izuzecima i ograničenjima koja se tiču autorskih i srodnih prava i olakšavaju licenciranje ili u pravila koja imaju za cilj dodatno osiguranje tržišta za iskorišćavanje dela i drugih predmeta zaštite.

PRAVILA KOJA DONOSI DIREKTIVA

⁶⁷ Direktiva o autorskim i srodnim pravima na jedinstvenom digitalnom tržištu EU 2019/790 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN-HR/TXT/?uri=CELEX:32019L0790&from=EN>

⁶⁸ Milić, D, *Trendovi i sudska praksa u domenu autorskog prava u novinarstvu*, NUNS, Beograd, 2020, str. 15

A. Prilagodavanje izuzetaka i ograničenja digitalnom i prekograničnom okruženju

U ovom odeljku Direktiva predviđa nekoliko izuzetaka i ograničenja koje države članice moraju ne samo da predvide u okviru svog nacionalnog zakonodavstva, već i da osiguraju da ovi izuzeci ostanu izvan autonomije volje ugovornih strana (moraju da se nađu u nacionalnom zakonodavstvu kao odredbe prinudnih propisa koje ne mogu da se menjaju saglasnošću volja ugovornih strana).⁶⁹

Prva dva izuzetka odnose se na tzv. rudarenje teksta i podataka, odnosno na „svaku automatizovanu analitičku tehniku čiji je cilj analiza teksta i podataka u digitalnom obliku radi stvaranja informacija koje uključuju ali se ne ograničavaju na uzorke, trendove i korelacije“. Naime, rudarenje teksta i podataka je u današnje vreme od izuzetne važnosti za sticanje novih znanja i otkrivanje trendova jer predstavlja novi metod otkrivanja samih podataka i njihove vrednosti. Dakle, rudarenje teksta i podataka je ustvari traženje vrednih informacija među velikom količinom dostupnih podataka, u cilju pretvaranja na taj način pronađenih sirovih informacija u korisne. Međutim, rudarenje teksta i podataka može vrlo lako obuhvatati radnje koje su pod autorskopравnom zaštitom, posebno koje se odnose na baze podataka, te je zbog toga bilo potrebno predvideti neke legitimne izuzetke od ove zaštite. Izuzeci su predviđeni u slučaju rudarenja teksta i podataka u naučne svrhe za slučaj naučnog istraživanja, kao i u slučaju reprodukcije i izvlačenja teksta kome se može zakonito pristupiti u te svrhe. Treći izuzetak odnosi se na digitalnu i prekograničnu nastavu koja se odvija na nekomercijalnoj osnovi, a sa ciljem davanja primera prilikom nastave, uz ostavljanje mogućnosti državama članicama da, na nacionalnom nivou, slobodno ograniče domet ove odredbe. Poslednji izuzetak tiče se očuvanja kulturne baštine, odnosno rudarenja teksta i podataka u te svrhe od strane nadležnih institucija.⁷⁰

Iako je ovaj odeljak većinom zapažen od strane javnosti po svojim pozitivnim aspektima, kritičari ističu da su izuzeci određeni vrlo usko, te da isti ovako postavljeni neće voditi harmonizaciji sistema izuzetaka u EU, pre svega zbog toga što je državama članicama ostavljena prevelika sloboda kako za interpretaciju odredbi koje se odnose na izuzetke, tako i za propisivanje ovih izuzetaka na nacionalnom nivou. Zbog svega prethodno navedenog, ovaj odeljak je u delu javnosti proglašen i kao još jedna promašena šansa za pružanje pravne sigurnosti zainteresovanim licima na nivou EU.⁷¹

Značaj izuzetaka za medija/slobodu informisanja

B. Poboljšavanje prakse licenciranja i osiguravanje šireg pristupa sadržaju

U ovom delu Direktiva je podeljena na nekoliko poglavlja, od kojih se prvo odnosi na predmete zaštite koji su nedostupni na tržištu. Naime, u ovom poglavlju je predviđena mogućnost reprezentativnim organizacijama za kolektivno ostvarivanje prava da sa institucijama kulturne baštine zakluče ugovor o neisključivoj licenci na delima koji se nalaze u trajnim zbirkama ovih institucija, a sve to na nekomercijalnoj osnovi. Interesantno je da se nosiocima prava ostavlja mogućnost da svoja dela isključe ne samo iz organizacija za kolektivno ostvarivanje prava nego i

⁶⁹ *Ibid.* 16

⁷⁰ *Ibid.*

⁷¹ <https://eua.eu/news/150:eu-copyright-reform-european-parliament-vote-is-a-missed-opportunity-to-bolster-r-i.html>

iz ovog mehanizma licenciranja, kako generalno tako i u pojedinačnom slučaju. U poglavlju je predviđen i izuzetak koji se odnosi na pravo institucija kulturne baštine da stave na raspolaganje u nekomercijalne svrhe i druga dela i predmete zaštite koji su nedostupni na tržištu, a ulaze trajno u njihove zbirke, kao i kada za određenu vrstu dela ne postoji organizacija za kolektivno ostvarivanje prava (koja ispunjava uslove u odnosu na reprezentativnost ili u odnosu na jednako postupanje prema svim nosiocima prava nad tom vrstom dela). Interesantna je i činjenica da je u slučaju navedenog izuzetka institucija kulturne baštine primorana da deluje isključivo u okviru granica države u kojoj institucija ima sedište, dok u slučaju samog pravila ovakvo ograničenje ne postoji, te institucije kulturnih baština mogu da dopuste korišćenje dela u bilo kojoj državi članici. Na kraju, predviđeno je da, u cilju poštovanja ove odredbe, podsticanje dijaloga između zainteresovanih strana, kao i osnivanje jedinstvenog onlajn portala pred upravom Zavoda za intelektualnu svojinu pri EU.⁷²

Sledeće poglavlje odnosi se na prošireno dejstvo kolektivnog licenciranja, a ono što je najbitnije jeste da su konačno taksativno nabrojani uslovi koje organizacija za kolektivno ostvarivanje mora da ispunjava:

- reprezentativnost;
- garancije jednakog postupanja sa svim nosiocima prava i jednakih uslova licenciranja;
- opciju isključivanja svojih dela iz mehanizma licenciranja za nosioce;
- efikasne mere informisanja.

Trećim poglavljem utvrđuju se pravila za pristup audio-vizuelnim delima na platformama za tzv. video na zahtev, kao i za dostupnost ovih dela. Naime, državama članicama je propisana obaveza imenovanja ovlašćenih posrednika, odnosno nepristrasnih tela za pružanje pomoći zainteresovanim stranama u pogledu postizanja sporazuma u vezi sa navedenim delima. Poštovanje odredbe iz poglavlja III Direktiva se ustvari ogleda u obezbeđivanju efikasnog mehanizma koji će dalje omogućiti zainteresovanim stranama da, pre svega pregovaraju, a onda i zaključe sporazume u vezi sa audio-vizuelnim delima koja se nalaze na platformama za video na zahtev. Konačno, četvrto poglavlje sadrži odredbu koja se tiče dela vizuelne umetnosti u javnom domenu. Naime, ovo poglavlje odnosi se na dela vizuelne umetnosti čiji je rok zaštite istekao, te je navedeno da materijal nastao reprodukcijom takvog dela ne podleže autorskom pravu i srodnim pravima, nego se nalazi u javnom domenu kao i samo delo na koje se odnosi. Kao izuzetak navedena je jedino situacija u kojoj materijal koji nastaje kao posledica reprodukcije sam po sebi predstavlja original, odnosno autorovu intelektualnu tvorevinu. Interesantna je i činjenica da se ovo poglavlje nije našlo u okviru prvog predloga Direktive, te je upravo ono jedan od svedoka već pomenutog napretka finalnog teksta u odnosu na njegov prvi predlog, jer je postojanje ove odredbe ne samo opravdano, već i potrebno. Naime, odredbe ovog poglavlja predviđene su pre svega sa ciljem da se nađe ravnoteža između interesa institucija za očuvanje kulturnog nasleđa i interesa javnosti da slobodno pristupi delima. Nesumnjivo je da ova odredba doprinosi promociji kulture i bogaćenju evropskog kulturnog nasleđa. Svakako, druga vrednost ove odredbe je što ona zaista daje uniformno rešenje i samim tim i unosi pravnu sigurnost u protok dela vizuelne umetnosti u

⁷² *Supra Note 67*, član 10, stav 1

javnom domenu, čije će reprodukcije od sada moći slobodno da se koriste na teritoriji EU. Dakle, odredbe ovog poglavlja zadovoljavaju interese i institucija za očuvanje kulturnog nasleđa, s jedne strane, ali i javnosti, odnosno korisnika ove vrste dela, s druge strane.⁷³

Ova odredba ima ogroman značaj upravo zbog prakse mnogih država (Italija, Nemačka, Švedska i dr.) da štite reprodukcije dela vizuelne umetnosti i da im time daju ekskluzivno pravo, što zapravo znači da se dela na ovaj način povlače iz javnog domena. Najbolji primer prethodno navedenog jeste široko rasprostranjena praksa muzeja da traže ovu vrstu zaštite za dela koja se nalaze u njihovim kolekcijama (primer je Muzej *Prado* u Španiji, koji je tražio zaštitu autorskih prava nad delom umetnika koji nije živ već 350 godina⁷⁴). Ova odredba znači da se neće štiti ni digitalne reprodukcije umetničkih slika/skulptura (s tim što ovde treba imati u vidu da će dovoljno originalna dela ove vrste ipak biti zaštićena).⁷⁵

C. Stvaranje funkcionalnog tržišta za promet subjektivnih autorskih prava

Upravo u okviru ovog naslova našli su se najkontroverzniji članovi ove direktive:

Član 15:

Ovaj član propisuje ekskluzivno pravo izdavača (osnovanih na teritoriji EU) da izričito zabrane/dozvole reprodukciju i stavljanje na raspolaganje javnosti svoje internet publikacije u pogledu internetskih korišćenja od strane pružalaca usluga informacijskog društva. Predviđeno je i da se odredbe kojima se uspostavlja ovo pravo ne odnose na pojedinačne korisnike koji ove publikacije koriste privatno i nekomercijalno, kao i da se ovo pravo ne primenjuje na stavljanje poveznica (hyperlinking), korišćenje pojedinačnih reči ili vrlo kratkih isečaka iz informativnih publikacija. Pravo izdavača vremenski je ograničeno, te na njega izdavač ne može da se poziva kada istekne period od dve godine od objave publikacije. Pored ovog ograničenja, pravo izdavača ograničeno je i pravom autora publikacije, koji ima pravo na udeo u prihodima koje izdavač na temelju ovog prava ostvari, kao i pravom drugih korisnika ovlašćenih od strane samog autora, u slučaju kada izdavač nema isključivu licencu na publikaciji.

Među obrazloženjima za uvođenje ove odredbe u samoj Direktivi navedena je potreba da se izdavačima prizna organizacijski i finansijski doprinos u proizvodnji ovih publikacija, kako bi se pre svega osigurala održivost ove profesije, a samim tim i proizvodnja pouzdanih informacija. Odredbama Direktive se ne negira veliki značaj koji slobodan pristup informacija ima za javnu raspravu i očuvanja modernog demokratskog društva. Ipak, u obrazloženju je navedena činjenica da u postojećem društvu veliki broj učesnika tržišta gradi ceo biznis modela na eksploataciji informativnih publikacija, te po tom osnovu ostvaruju ogromnu dobit, dok izdavači i autori ostaju bez ikakve naknade za korišćenje.

⁷³ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN-HR/TXT/?uri=CELEX:52016PC0593&from=EN>

⁷⁴ <https://www.museodelprado.es/en/the-collection/art-work/judith-at-the-banquet-of-holofernes-previously/08f69e61-f7c5-43f9-a76d-b24fbd63681?searchid=83276974-5ac1-9507-a0ec-9f755e87b0f1>

⁷⁵ *Supra Note 68*, str. 17

Upravo je odredba koja se tiče naknade za preuzimanje odnosno „pozajmljivanje“ internet publikacija na internetu podstakla dijalog između izdavača, akademika, političara i lica relevantnih za sektor interneta i građanski sektor uopšte. Ono što je očigledno jeste da je tradicionalna novinarska profesija ugrožena – svake godine novinari gube radna mesta kako na nacionalnom tako i na regionalnom nivou, autori i izdavači troše ogromnu količinu vremena i novca, prvo u istraživanju, a onda i u izradi kvalitetnih novinskih članaka, a svoj rad ne uspevaju adekvatno da naplate. Jedan od problema predstavlja tzv. sakupljači onlajn vesti koji su retko spremni da plate naknadu za korišćenje novinskih članaka, već se njihov biznis model zasniva na prikupljanju i saopštavanju na svojim internet stranicama vesti i medijskih izveštavanja različitih medija i autora, te na taj način omogućavaju korisnicima, odnosno čitaocima da na jednom mestu imaju pristup različitim vestima. Ipak, na taj način negativno utiču na same medije i izdavače, odnosno istima nanose štetu budući da mediji na taj način gube korisnike koji se preusmeravaju na sajtove onlajn sakupljača vesti. Sličan problem izdavačima, odnosno samim medijima prave i servisi za medijski monitoring jer ni oni uglavnom ne pristaju da plate naknadu za korišćenje novinskih i drugih sličnih članaka.

Takođe, drugi relevantan problem predstavljaju preference korisnika koji su sve manje spremni da plate i na taj način podrže kvalitetno novinarstvo, već se okreću informisanju putem društvenih mreža ili putem jeftinih tabloida kao direktne konkurencije. Naime, iako je relevantna javnost podržala ideju da se uz prava korisnika na širok pristup kvalitetnim i blagovremenim informacijama, konačno postavi i interes lica koja takav sadržaj proizvode, ostalo je pitanje da li je ova odredba bila najbolji način da se to i uradi. Manjkavost odredbe na koju kritičari skreću pažnju odnosi se na mogućnost da upravo tabloidi zloupotrebe ovo pravo i opredele naknadu za korišćenje svojih publikacija u minimalnom iznosu⁷⁶, ili da je čak ne opredele uopšte, što bi dalje dovelo do još većih problema i rasprostranjenosti informacijskog poremećaja. Ovakva situacija, pored toga što bi predstavljala problem za proizvođače informativnih publikacija, takođe bi uticala i na javnost, jer bi omogućila tabloidima određenih interesnih grupa da, kroz vesti koji sadrže manje proverene ili neproverene informacije i kroz tendenciozno izveštavanje u korist navedenih interesnih grupa, od čega već sada profitiraju, ostvare još veću vidljivost, te na taj način potpuno potisnu proizvođače koji su opredelili adekvatnu naknadu za proizvodnju kvalitetnih i proverenih vesti, što bi ujedno predstavljalo i „poslednji ekser u kovčegu“ za istraživačko novinarstvo koje ne bi imalo dovoljno sredstava da ostane u trci sa tabloidima. Takođe, prema kritičarima, druga opasnost po opstanak novinara i izdavača leži u apsolutnom monopolu koji Google platforma ima na tržištu. Naime, prema njihovom mišljenju, Google ima bar dva načina da zloupotrebi ovu odredbu Direktive. Prvo, može da odbije da plati naknadu za korišćenje publikacija određenih proizvođača ukoliko je smatra prevelikom, a kako upravo *Google* kontroliše i pozicioniranje na *Google* pretraživanju, ovo može da rezultira nedovoljnom vidljivošću ovih proizvođača, a samim tim i velikim finansijskim gubicima na osnovu iste odredbe koja je trebalo da im donese dobit. Upravo ovo se i desilo kada su neke zemlje pokušale da uvrste slične odredbe na nacionalnom planu (primer Nemačke i izdavača *Axel Springer* koji je ograničio pristup *Google* pretraživaču svojim publikacijama zbog nemogućnosti adekvatnog licenciranja svog sadržaja, što je rezultiralo padom od čak 40% na *Google searchu* i velikim materijalnim gubicima, usled čega su bili

⁷⁶ <https://juliareda.eu/2018/04/fake-news-link-tax/>

prinudeni da obustave ovo ograničenje⁷⁷). Druga mogućnost zloupotrebe, kako od strane platforme *Google*, tako i od strane drugih komercijalnih platformi, leži u izuzetku koji je apstraktno postavljen, a odnosi se na korišćenje „pojedinačnih reči i vrlo kratkih isečaka“ za koji se ne duguje naknada. Ukoliko zemlje u nacionalnim propisima ne definišu dovoljno precizno ove pojmove ili ih postavbe preširoko, ostavljajući tako mogućnost za različita tumačenja, upravo ovaj izuzetak će pružiti ogroman prostor za izbegavanje plaćanja naknade za korišćenje publikacija.⁷⁸

Kritičari Direktive u ovoj odredbi ne vide samo opasnost za izdavače vesti već i za korisnike, druge komercijalne platforme, kao i za same autore informativnih publikacija.⁷⁹ Naime, za korisnike može da bude opasna činjenica da komercijalne platforme nisu dovoljno precizno definisane, te postoji mogućnost da ova odredba direktive „pogodi“ i blogove, ili *Facebook* stranice koje vode pojedinci a imaju veliki domašaj, odnosno brojnu publiku. Ova odredba može značiti kraj i za nove komercijalne platforme koje imaju želju da se bave medijskim monitoringom ili sakupljanjem onlajn vesti jer će one teško biti u mogućnosti da pokriju troškove licenciranja kod izdavača, čime će *Google* imati još čvršću poziciju na tržištu i potpuni monopol kada sa tržišta budu potisnuti mali subjekti. Što se autora tiče, čak i ukoliko izdavači uspeju da ostvare neki udeo u dobiti komercijalne platforme, postavlja se pitanje koliki deo te naknade će na kraju pripasti samom autoru.⁸⁰

Član 17:

Ova odredba odnosi se na pružaoce usluga deljenja sadržaja putem interneta, odnosno na platforme koje u komercijalne svrhe pohranjuju sadržaj zaštićen autorskim pravom, a zatim dozvoljava ju svojim korisnicima da taj sadržaj učitaju i dele, dok ga oni organizuju i promovišu (npr. *Facebook*, *Youtube*, *Vimeo* i dr.).

Upravo njima Direktiva nameće obavezu da od autora čiji se sadržaj deli na njihovoj platformi pribave adekvatno odobrenje za radnje deljenja kako bi izbegle odgovornost. Ukoliko pak platforme ne pribave potrebno odobrenje od autora, predviđeno je da su odgovorne za svako neovlašćeno saopštavanje javnosti, uključujući stavljanje na raspolaganje javnosti dela zaštićenih autorskim i srodnim pravima na njima.

Pored pribavljanja odobrenja od autora (npr. licencom), platforme ovu odgovornost mogu da izbegnu samo ukoliko dokažu da su:

- preuzele sve u svojoj moći kako bi dobile odobrenje od autora;
- preuzele sve u svojoj moći, u skladu sa visokim sektorskim standardima profesionalne pažnje, kako bi zaštićena dela učinile nedostupnim;
- nakon dobijenog obaveštenja od autora delovale bez odlaganja u cilju onemogućavanja daljeg pristupa zaštićenom sadržaju, a zatim isti, takođe bez odlaganja, uklonile.

⁷⁷ <https://www.reuters.com/article/us-google-axel-sprngr/germanys-top-publisher-bows-to-google-in-news-licensing-row-idUSKBNQP1YT20141105>

⁷⁸ *Supra Note 68, str. 18.*

⁷⁹ <https://www.ivir.nl/academics-against-press-publishers-right/>

⁸⁰ *Supra Note. 68, str. 18*

Iz ove odredbe izuzet je sadržaj koji predstavlja citat, kritiku, osvrt, kao i dela parodije, karikature ili pastiša. Izuzeti su i tzv. novi pružaoci usluga deljenja sadržaja putem interneta čije su usluge na raspolaganju kraće od 3 godine, sa godišnjim prometom manjim od 3 miliona i publikom koja ne premašuje 5 miliona lica u jednom mesecu.

Očigledno je da je ova odredba usmerena na smanjenje raskoraka u vrednosti dobiti koju od svojih dela ostvaruju autori s jedne strane i velike platforme s druge strane. Ono što se i u samoj Direktivi konstatuje jeste da su velike platforme kao *Youtube* napravile revoluciju u raznolikosti sadržaja i lakoći sa kojom danas može da se pristupi istom, što je od neprocenjivog značaja za internet kakav danas znamo. S druge strane, dok ove platforme indirektno ili direktno zarađuju ogromne količine novca na svojim biznis modelima, za današnje autore sadržaja postalo je veoma teško, pa i skoro nemoguće da utvrde da li se njihova dela koriste i pod kojim uslovima. Direktiva rešenje za ovaj problem vidi u razvoju tržišta za licenciranje između nosilaca autorskih i srodnih prava i platformi preko kojih se njihov sadržaj deli, čime bi se obezbedilo da pored platformi i autori prime odgovarajuću naknadu za korišćenje svojih dela.⁸¹

Upravo ova odredba naišla je na najintenzivniju kritiku relevantne javnosti. Pre svega, prema rečima kritičara, ova odredba bi predstavljala kraj interneta kakvog danas znamo i početak interneta kao sredstva za nadzor i kontrolu svojih korisnika, odnosno ovakva odredba bi dovela do sužavanja internet slobode korisnika.⁸² Naime, imajući u vidu količinu sadržaja koji se svakodnevno kreće po velikim platformama, kao i broj korisnika na istim, kritičari ističu da je jedini način da se izbegne Direktivom uspostavljena odgovornost - uvođenje napredne tehnologije sposobne da prepozna i filtrira sadržaj zaštićen autorskim i srodnim pravima. S gledišta nevladinih organizacija ovakav monitoring sadržaja predstavlja u najmanju ruku povredu ljudskih prava korisnika.⁸³ Što se tiče manjih platformi, upravo one će biti uništene ovom odredbom, jer su one te koje neće imati sredstava da omoguće dovoljno naprednu tehnologiju za filtriranje sadržaja, te neće biti u stanju da odgovore na zahteve Direktive, što znači da dalje neće moći da nastave sa vršenjem svoje delatnosti. S gledišta korisnika i šire javnosti, ukoliko platforme ulože novac u novu tehnologiju, šta ih sprečava da istu ubuduće koriste i u druge svrhe, kao što je na primer filtriranje sadržaja koji daje kritički osvrt na neku vlast? Dalje, s gledišta samo tehnologije, koliko napredna ona mora da bude da ne bi filtrirala i dela parodije/karikature zajedno sa autorskim delom na koje se odnose? Prema rečima eksperata, verovatno bi na taj način i one bile blokiran zajedno sa nezakoniti sadržajem, uz eventualno pružanje mogućnosti imaćima prava nad tim sadržajem da ulože žalbu platformi, što dalje vodi do pitanja na kom principu će funkcionisati i koliko će biti efikasni ti mehanizmi platforme. Dalje, kritičari teksta Direktive postavljaju pitanje da li će nedovoljno jasna definicija odredbi („uradili sve u svojoj moći” npr.) ići na štetu ili u prilog platformama u određenim državama. Naime, ovako postavljena odredba koja će se dalje tumačiti

⁸¹ *Supra* Note 67, recital 61

⁸² <https://fee.org/articles/europes-censorious-new-copyright-directive-is-the-end-of-the-internet-as-we-know-it/>

⁸³ <https://openmedia.org/en/open-letter-57-ngos-ask-deletion-eu-copyright-censorship-filter>

od strane svake države i njenih sudova, dovešće do potpune pravne nesigurnosti svih zainteresovanih strana i neujednačenosti u praksi.⁸⁴

Imajući u vidu da je propisana i obaveza organizovanja dijaloga o primeni člana 17 između zainteresovanih strana pred Komisijom EU, svetska javnost može samo da čeka rezultate ovih dijaloga kako bi se videle najbolje prakse u vezi sa ovom odredbom i sve njene stvarne posledice.

Završni deo ovog poglavlja reguliše obavezu isplaćivanja pravične naknade povezane sa ugovorima o iskorišćavanju, sklopljenim sa autorima i izvođačima, a upravo to je pitanje u kom kritičari vide pravi raskorak u vrednosti u svetu autorskih prava. Ono što se mora predvideti u ugovorima jeste srazmerna i odgovarajuća naknada za autore/izvođače, transparentnost u vezi sa ovim ugovorima, mehanizmi za njihovo prilagođavanje nakon promenjenih okolnosti i postupak alternativnog rešavanja sporova koji iz ovih ugovora poteknu, kao i pravo na opoziv.⁸⁵

D. Buduća primena i prilagođavanje pravila Direktive

Pored implementacije pravila Direktive, važno pitanje za našeg Zakonodavca će biti i smernice za njenu primenu koje su neophodne kako bi rešenja bila primenljiva u praksi koja će svakako najbolje pokazati da li su obe odredbe uspele da ispune svoj cilj, odnosno da uspostave ravnotežu između svih učesnika na tržištu koji koriste dela zaštićena autorskim i srodnim pravima. Svakako, postojeći pravni okviri će se menjati, prilagođavati i usklađivati sa potrebama prakse sve dok se ne uspostavi adekvatan balans i zaštita interesa svih učesnika na ovom tržištu, a vreme će pokazati na koji način je Direktiva doprinela tom procesu.

Jasno je da Direktiva nije usmerena na prosečnog korisnika, iako će i tako imati određenu dozu uticaja na istog, prvenstveno je usmerena ka kreiranju i unapređenju jedinstvenog digitalnog tržišta na nivou EU koje za konačan cilj ima podsticanje inovacija, kreativnosti i stvaranja novog sadržaja u digitalnom svetu. Treba napomenuti da sloboda izražavanja prosečnog korisnika na ovaj način neće biti ugrožena jer će i dalje moći da svoje sadržaje predstavljaju putem društvenih mreža i hiperlinkova koji vode prema različitim internet stranicama i objavama.

Donošenje jednog ovakvog akta koji reguliše predmetnu materiju je bilo nužno, jer je neophodno da evropska regulativa ide u korak sa tehnološkim napretkom. Pre donošenja Direktive, postojeći akti koji su regulisali ovu materiju nisu bili dovoljno usmereni ka problemima nosilaca autorskog i srodnih prava, kao i izdavača informativnih publikacija. Konačno, cilj ovakvog akta jeste i da, kroz uređenje digitalnog tržišta, obezbedi pravnu sigurnost nosiocima autorskog i srodnih prava, prosečnim korisnicima interneta, ali i pružiocima usluga pristupa sadržaju na internetu.

⁸⁴ *Supra Note 68, str 19*

⁸⁵ <http://copyrightblog.kluweriplaw.com/2019/01/20/unwaivable-equitable-remuneration-rights-for-performers-disruption-or-balancing-of-interests/>